

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

A

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI

Bakalářská práce

2011

autor: Miroslav Ludačka

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

A

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI

Problematika šikany ve školách, páchaná na učitelích.

Autor: Miroslav Ludačka

Vedoucí práce: doc. JUDr. Dr. Jan Hejda Ph.D.

Studijní program: Sociální pedagogika, specializace bezpečnostně právní složky

Datum odevzdání: 15. 2. 2011

Zadání bakalářské práce

Název práce:	Problematika šikany na školách páchaná na učitelích
Zadání práce:	Bakalářská práce bude zaměřena na problematiku šikany na základních a středních školách s důrazem na šikanu učitelů. Cílem mé bakalářské práce je popsat problém šikany učitelů, zjistit pomocí rozhovorů s učiteli, zda a v jaké míře se šikana učitelů vyskytuje a to jak na základních, tak na středních školách na Prachaticku a pokusit se navrhnout, jakým způsobem lze šikaně učitelů předcházet a jak se mohou učitelé šikaně bránit.
Jméno studenta:	Miroslav Ludačka
Ročník:	3.
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální pedagogika
Vedoucí práce:	doc. JUDr. Dr. Jan Hejda, Ph.D.
Katedra:	Pedagogiky a psychologie JCU
Termín zadání:	10. 3. 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářskou práci na téma

„Problematika šikany ve školách, páchaná na učitelích“

jsem zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Dále prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č.111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce.

Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne

.....

podpis

Poděkování

Mé díky patří vedoucímu bakalářské práce **doc. JUDr. Janu Hejdovi Ph.D.** za cenné rady, vstřícnost a metodickou pomoc.

Také děkuji všem učitelům, kteří mi věnovali svůj čas a v rozhovorech mi sdělili cenné informace a tím mi pomohli práci kvalitně zpracovat

Anotace

Práce se zabývá problémem šikany na základních a středních školách s důrazem na šikanu páchanou na učitelích. Za pomoci rozhovorů s učiteli, je v práci zjišťováno, zda a v jaké míře se šikana učitelů na středních a základních školách v Prachaticích vyskytuje. Dále zjišťuje, jakým způsobem učitelé šikaně ve školách předcházejí a jak ji řeší.

Annotation

The work deals with the problem of bullying in primary and secondary schools with an emphasis on bullying perpetrated against the teachers. Using interviews with teachers, the work examined whether and to what extent bullying teachers in primary and secondary schools found in Prachatice. It also investigates how teachers prevent bullying in schools and how it solves.

OBSAH

ÚVOD	8
1 ŠIKANA – PROBLÉM SOUČASNOSTI.....	10
1.1 Projevy a znaky šikany	11
1.2 Stádia šikanování	13
1.3 Kdo je oběť a kdo je agresor.....	13
1.3.1 Charakteristika oběti.....	14
1.3.2 Charakteristika agresora	14
1.4 Učitel jako oběť šikany.....	15
1.5 Důvody šikany učitele	16
1.6 Druhy šikany učitele.....	17
1.6.1 Šikana žáky	17
1.6.2 Kyberšikana	19
1.6.2.1 Porovnání šikany a kyberšikany	20
1.6.2.2 Případy kyberšikany	21
1.6.3 Mobbing.....	22
1.6.3.1 Rozdíl mezi šikanou a mobbingem.....	22
1.6.3.2 Fáze mobbingového procesu	23
1.6.3.3 Strategie mobbingu.....	24
1.6.4 Bossing	24
1.6.4.1 Důvody bossingu	25
1.6.4.2 Nejčastější strategie bossingu	25
1.7 Jak se může učitel bránit šikaně	27
1.8 Právo a šikana	30
1.9 Závěr teoretické části.....	31
2 PRAKTICKÁ ČÁST ZÁVĚREČNÉ PRÁCE.....	32
2.1 Příprava na výzkum.....	32
2.1.1 Cíle výzkumu	32
2.1.2 Výzkumný problém	32
2.1.3 Rozhodnutí o metodologii.....	33
2.1.4 Výběr účastníků výzkumu	33
2.1.5 Konkrétní osnova otázek.....	33
2.1.6 Základní informace o školách.....	35
2.2 Rozhovory s respondenty výzkumu.....	37
2.3 Analýza rozhovorů ze základních škol	47
2.4 Analýza rozhovorů ze středních škol	49
2.5 Zhodnocení a výstupy	51

ZÁVĚR.....	53
POUŽITÁ LITERATURA.....	54

Úvod

Pojem šikana se objevuje v českých školách již řadu let. O problémech se šikanou bylo napsáno velké množství článků a knih. Většina těchto textů se zabývá nejčastějším typem šikany a to je šikana mezi dětmi či mezi studenty na školách. V poslední době se však objevily případy, kdy děti svoji agresivitu zaměřily na své učitele, nebo vychovatele. Proto jsem si jako téma své bakalářské práce zvolil právě problematiku šikany učitelů.

Dle dostupných informací z veřejných sdělovacích prostředků se neustále dozvídáme informace, že se žáci (naše děti) chovají vůči učitelům stále nevhodněji. Jsou sprostí, drzí, neakceptují požadavky učitele a právě toto nevhodné chování může časem přerůst až v šikanu se vším všudy. Ve škole ale nemusí být učitel šikanován jen svými žáky. Může na něj být směřována šikana ze strany kolegů (mobbing) nebo jeho nadřízeného (bossing). V žádném případě nesmíme zapomenout na největší problém, který je v současné době zmiňován, a tím je kyberšikana. Jedná se o specifickou formu šikany, kterou mohou zneužít žáci nejen sami proti sobě, ale i proti svým učitelům a také to tak dělají. Pořizují fotografie a videa svých učitelů na mobilní telefony a následně tato videa a fotografie umísťují na různé sociální sítě, kde je poté hodnotí. Nejedná se však o videa nebo fotografie, které by byly obětí příjemné, ale spíše naopak.

Myslím si, že je důležité o šikaně častěji a otevřeně hovořit, protože učitelé se starají o naše děti, vychovávají je a především je mají naučit vše podstatné. Bohužel pokud děti nebudou učitele respektovat, pokud nebudou uznávat jeho autoritu, pak se v budoucnu budou stále častěji vyskytovat problémy ve vztazích mezi lidmi. Slušnost a tolerance by měly patřit mezi základní lidské vlastnosti a ty děti získávají právě od svých rodičů a na školách od svých učitelů.

Šikana učitelů je velký problém celé společnosti. Dle informací z médií se s šikanou učitele setkáváme nejčastěji na středních školách a učilištích, ale samozřejmě není výjimkou šikana učitele na druhém stupni základní školy. Jak daleko to půjde? Nezačnou naše děti šikanovat učitele i na prvním stupni?

V teoretické části své práce popisuji základní pojmy, které souvisejí s tématem šikany. Jedná se o definici šikany, krátce specifikuji oběť a agresora, popíši stádia šikany a v neposlední řadě definuji způsoby, jakými může být učitel ve škole šikanován.

V praktické části jsem se zaměřil na šikanu ve školách v Prachaticích. Na celý tento problém jsem se chtěl podívat očima učitelů, kteří se denně se svými žáky setkávají

a komunikují. Praktická část obsahuje výzkum provedený kvalitativní metodou polostrukturovaných řízených rozhovorů s učiteli na třech základních a dvou středních školách v Prachaticích. Výzkum přináší odpovědi na otázky, zda se v Prachaticích vyskytuje šikana mezi žáky, nebo dokonce šikana učitelů. Přináší informace o tom, jestli se v Prachaticích vyskytla tolik zmiňovaná kyberšikana a hlavně v jaké formě. Ve výzkumu porovnám střední a základní školy v Prachaticích a tím potvrdím nebo vyvrátím fakt, o kterém hovoří média, že k šikaně dochází častěji na středních školách než na školách základních. Provedeným výzkumem se také dozvím, jak chtějí do budoucna učitelé v Prachaticích šikaně předcházet a jak šikanu řeší v současné době. Při rozhovoru jsem nabídl učitelům možnosti prevence šikany a dozvěděl jsem se, jaké názory na tato řešení mají oni.

1 Šikana – problém současnosti

„Šikanování je jakékoli chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem, nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování, až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka, či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví oběti“¹

„Slovo šikana pochází z francouzského slova chicane, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, například vůči podřízeným nebo vůči občanům, od nichž šikanující úředníci zbytečně vyžadují nová a nová potvrzení a razítka, nechávají je pro nic za nic čekat atd.“²

Charakteristickým rysem šikanování je, že se jedná o cílené a opakované fyzické či psychické útoky jedince či skupiny osob vůči jedinci či skupině, kteří mají problémy se ubránit. Zahrnuje jak fyzické, tak i slovní útoky nebo jejich vzájemnou kombinaci (tzv. smíšená šikana). Mezi fyzické patří bití, vydírání, loupeže, poškozování věcí a další. Slovní útoky zahrnují pomluvy, nadávky, ponižování, sexuální obtěžování a v poslední době velmi oblíbené napadání prostřednictvím elektronické komunikace.

„Za určitých okolností může šikanování přerůst až do forem skupinové trestné činnosti a v některých opravdu závažných případech může nabýt i rysy organizovaného zločinu.“³

¹ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: *Metodický pokyn k prevenci a řešení šikanování mezi žáky*, [online]. [cit. 10-04-2010] Dostupný z WWW:< <http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezi-zaky>>

² ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha : Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9. S. 25.

³ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: *Metodický pokyn k prevenci a řešení šikanování mezi žáky*, [online]. [cit. 10-04-2010] Dostupný z WWW:< <http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezi-zaky>>

1.1 Projevy a znaky šikany

Šikanu je možné rozpoznat pomocí různých znaků. Základním znakem je převaha agresora nad obětí. Jedná se o jednotlivce či o skupinu agresorů, kteří svoji oběť šikanují. Podstatná je také skutečnost, že útočník se nesnaží získat materiální hodnotu a pokud své oběti něco vezme či poničí, nedělá to kvůli hodnotě této věci, ale kvůli pocitu, že má nad svojí obětí moc. Zřídka jde o jednorázovou záležitost, spíše se vyskytují případy, kdy je druhému ubližováno dlouhodobě a opakovaně. Dalším důležitým znakem jsou nepříjemné pocity oběti, která v přítomnosti agresora ztrácí svoji lidskou důstojnost.

Znaky šikany lze rozdělit na přímé a nepřímé.

Nepřímé znaky šikany: (je nutno zvýšit pozornost)

Šikanovaný člověk se drží stranou od ostatních, vyčleňuje se z kolektivu, oběť je uzavřená, nejistá, ustrašená, v případě dítěte se bez vysvětlení zhoršuje jeho prospěch, ztrácí se mu věci, o přestávkách vyhledává přítomnost učitele, zdržuje se mimo třídu.

Přímé znaky šikany: (je nutné neprodleně začít řešit)

Posměšné poznámky, hanlivé přezdívky, nadávky, legrácky, které oběť špatně snáší, agresor od oběti žádá peníze či jiné hmotné věci, oběť musí sloužit útočníkovi, plnit za něj úkoly, útoky ve formě fyzického násilí se opakují.

Projevy šikanování se dělí na:⁴

1. projevy přímé a nepřímé
2. projevy fyzické a verbální
3. projevy aktivní a pasivní

⁴ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Praha : Portál, 2005. 255 s. ISBN 80-7367-014-3. S. 32

Pokud zkombinujeme tři dimenze projevů šikanování, vznikne nám osm druhů šikanování.

Klasifikace typů šikany⁵

Osm druhů šikanování	Příklady projevů
Fyzické přímé aktivní	Útočníci obět' věší, škrťí, kopou, fackují.
Fyzické aktivní nepřímé	Kápo pošle nohsledy, aby obět' zbili. Oběti jsou ničeny věci.
Fyzické pasivní přímé	Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice. (Fyzické bránění oběti v dosahování jejích cílů.)
Fyzicky pasivní nepřímé	Agresor odmítne obět' na její požádání pustit ze třídy na záchod. (Odmítnutí splnění požadavků.)
Verbální aktivní přímé	Nadávání, urážení, zesměšňování.
Verbální aktivní nepřímé	Rozšiřování pomluv. Patří sem, ale i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních apod.
Verbální pasivní přímé	Neodpovídání na pozdrav, otázky apod.
Verbální pasivní nepřímé	Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělali její trýznitelé.

⁵ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Praha : Portál, 2005. 255 s. ISBN 80-7367-014-3. S. 32

1.2 Stádia šikanování

Dle psychoterapeuta Michala Koláře, který se dlouhodobě zabývá problematikou šikany, existují tato stádia:⁶

1. **První stádium:** Zrod ostrakismu

Toto stádium se odehrává v jakékoli skupině. Vždy se najde někdo neoblíbený, na jehož konto si ostatní dělají legraci, pomlouvají ho, nebaví se s ním, spřádají proti němu intriky. V této fázi jde o zárodek šikanování, který představuje potencionální riziko.

2. **Druhé stádium:** Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Z oběti se stává „otloukánek“. Ostrakizovaní jedinci slouží jako hromosvod ostatních, např. si na něm vybíjí špatnou náladu či strach z písemné práce.

3. **Třetí stádium:** Vytvoření jádra

Jde o klíčovou fázi, kdy se vytvoří skupina agresorů, která už nespolupracuje nahodile, ale jde o systematickou práci, při které se zaměřují na nejvhodnější oběti. V této chvíli je možné věc jasně řešit.

4. **Čtvrté stádium:** Většina přijímá normy

Šikanování se stává nepsaným zákonem i pro ostatní slušné děti. Málokdo se agresorovi dokáže postavit. I zcela klidné a bezproblémové děti se pak šikany aktivně účastní a cítí přitom uspokojení.

5. **Páté stádium:** Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem.

1.3 Kdo je oběť a kdo je agresor

Vztah, který se vytvoří mezi agresorem a obětí, může být až překvapivě silný. Příčinou bývá absence citových vztahů, která je nahrazována intenzivním vztahem, který je navázán skrze šikanu. Agresor se na šikanování může stát závislým a svou potřebu uspokojuje opakovanými útoky. Na druhou stranu oběť se může postupně pod tlakem šikany s agresorem identifikovat. Nezřídka se stane, že se oběť svého agresora zastává, bere ho za svůj vzor a nikdy se proti němu nepostaví.

⁶ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Praha : Portál, 2005. 255 s. ISBN 80-7367-014-3. S. 36-40.

1.3.1 Charakteristika obětí

Oběti šikany se vyznačují typickými znaky, které jsou pro agresora nepřehlédnutelné. Právě díky těmto na pohled viditelným znakům si agresor vybírá svoji oběť.⁷

Nejčastější obětí bývají nesebevědomé, bázlivé děti, které nedokážou s ostatními komunikovat, jsou stydlivé, při hovoru s ostatními neprosazují své názory, nedívají se ostatním do očí. Častokrát však bývají obětí i děti, které naopak něco umí, v něčem vynikají. Lze říci, že obětí se může stát prakticky kdokoli, i dospělá osoba např. učitel.

Učitel jako oběť šikany bývá mezi žáky neoblíbený. Důvodem šikany může být jeho přísnost, příliš vysoké požadavky na děti nebo naopak jeho přílišná shovívavost, kvůli které nemá mezi dětmi autoritu.

Šikanování se odráží na chování oběti. V počátečních fázích se objevuje rozladění, neurózy, jedinec se dobrovolně vyčleňuje z kolektivu, v pokročilé fázi dochází k poruchám osobnosti, těžkým psychickým problémům, které mohou skončit až sebevraždou.

1.3.2 Charakteristika agresora

Jedná se o bezohledné jedince, kteří mívají nízké sebevědomí a svůj komplex často řeší právě útokem vůči oběti. Není výjimkou, že disponují větší fyzickou silou než oběť. Chovají se agresivně ne jenom ke svým vrstevníkům, ale také k učitelům či rodičům. Pokud se jim nedostává dostatek pozornosti jak v rodině, tak i ve škole, snaží se na sebe upozornit právě agresivním chováním.

Právě výchova v rodině má velký vliv na chování agresora. Výzkumy potvrzují, že sklon k agresivnímu chování je z poloviny ovlivněn genetikou a z poloviny právě výchovným prostředím. Pokud rodiče svým dětem neposkytují dostatek lásky, nevstoupí jim základní mravní hodnoty a normy, používají vůči svým dětem větší fyzické tresty, je pravděpodobné, že dítě jejich vzorce chování převeze. V knize Michala Koláře – Skrytý svět šikanování ve školách, se objevuje informace o tom, že v rodinách agresorů byly zaznamenány určité nápadnosti. Rodiny útočníků či aktivních účastníků šikanování významně selhávaly v naplňování citových potřeb svých dětí. Většina agresorů projevovala známky citové deprivace nebo subdeprivace.⁸

⁷ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Praha : Portál, 2005. 255 s. ISBN 80-7367-014-3

⁸ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Praha : Portál, 2005. 255 s. ISBN 80-7367-014-3

Většina rodin postrádala duchovní či mravní hodnoty. Děti (pozdější agresori) se stávaly svědky brutality a agrese rodičů. Někteří agresori pak byli vychováváni typickým vojenským způsobem, tzn. drilem bez lásky.⁹

Dle Michala Koláře se vyskytují tři typy agresorů – iniciátorů šikanování¹⁰

1.typ - hrubý, primitivní, impulsivní, se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy a narušeným vztahem k autoritě, někdy zapojený do gangů páchajících trestnou činností. Šikanuje tvrdě, nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost. V rodině je častý výskyt agrese a brutality u rodičů, agresor násilí jakoby napodobuje.

2.typ - slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, zvýšeně úzkostný, někdy sadistické tendence v sexuálním smyslu. Šikanování je cílené a rafinované, spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků. V rodině často náročný a důsledný přístup, až vojenský dril bez lásky.

3.typ - srandista, optimistický, dobrodružný, výmluvný, často oblíbený, vlivný. Šikanuje pro pobavení ostatních i sebe. V rodině nic specifického, obecně přítomna citová subdeprivace a absence duchovních a mravních hodnot v rodině.

1.4 Učitel jako oběť šikany

Šikana se objevuje především v dětských kolektivech, přičemž dle metodického pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy z roku 2009 lze potvrdit, že šikanování se ve své zárodečné formě objevuje prakticky ve všech školách.¹¹ Obětí šikany jsou tak nejčastěji ostatní spolužáci agresora ze třídy či z vedlejší třídy. V poslední době se však i na českých školách objevuje trend šikany učitele. Učitel nemá ve společnosti a tudíž ani v očích svých žáků takové postavení a takový respekt, jaký měl například ještě do 80. let minulého století. V té době byl učitel považován za velmi váženou osobu. Učitel spolu s farářem zajišťovali vzdělávání dětí především v malých městech. Postupem času se však přístup k těmto autoritám změnil a tím i chování dětí vůči svému kantorovi.

⁹ KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha : Portál, 1997. 128 s. ISBN 80-7178-123-1. S. 64.

¹⁰ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Praha : Portál, 2005. 255 s. ISBN 80-7367-014-3. S. 86-87.

¹¹ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: *Metodický pokyn k prevenci a řešení šikanování mezi žáky*, [online]. [cit. 10-04-2010] Dostupný z WWW:< <http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezizaky>>

Právě pedagogičtí pracovníci bývají velmi dobře informováni o šikaně jako takové, získávají potřebné informace o tom, jak se zachovat, pokud postřehnou, že se mezi žáky šikana objeví. Školská zařízení jsou totiž odpovědná za děti a žáky, které danou instituci navštěvují. Proto musí každý pedagog předcházet tomu, aby se šikana objevila, projevy šikany neprodleně řešit a každé případné oběti poskytnout okamžitou pomoc. Tato povinnost vychází ze zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (tzv. školský zákon).¹² Paradoxně poté, kdy se sami učitelé stanou obětí šikany, si tuto skutečnost velmi neradi přiznávají a neví si rady, jak situaci řešit. Učitelé si sami nechtějí přiznat, že jde o situaci, kterou pedagogicky nezvládli. Je to především pocit studu, který u nich převažuje. Přiznání, že je někdo zesměšňuje či ponižuje. V horším případě pak učitel může mít i strach, že by „nevinná“ hra mohla přerůst v mnohem horší útoky, které by mohly vést k jeho propuštění ze zaměstnání či by dotyčného mohly ohrozit na zdraví či na životě.

Je nutné nepřehlížet právě šikanu mezi dětmi, protože pak už je to jen malý krůček k šikaně dospělých. Velice často se v souvislosti se šikanou učitele objevila právě dlouhotrvající šikana dětí v dané třídě či škole.

1.5 Důvody šikany učitele

Kde tedy hledat hlavní příčiny vzniku šikany učitele? Pokud učitel nemá schopnost své žáky oslovit a jednat s nimi jako se sobě rovnými partnery, může nastat problém. Pak už vše závisí na osobnosti učitele, jak velké problémy nastanou. Pokud používá restriktivní metody a není schopný podat učební látku tak, aby žáky zaujal, nastává boj. Ovšem snaha mladých učitelů být se žáky kamarády také působí negativně, protože žáci se učiteli vysmívají a prostě ho nepřijmou.

Šikana učitelů je podmíněna několika faktory.¹³

Agresor je seznámen s nefunkčností systému českého práva. Pokud je učitel fyzicky napaden a podá trestní oznámení, pak Policie ČR tento problém může řešit pouze jako přestupek a to v případě, že napadený učitel neutrpěl vážnou újmu na zdraví. Pokud pak

¹² §30 zákona č.317/2008 Úplné znění zákona č.561/2004 Sb., o předškolním, základním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), jak vyplývá z pozdějších změn

¹³ PhDr. Sáva Arabadžiev, *Šikana učitelů*, [online]. [cit. 15-05-2010] Dostupný z WWW:< <http://www.sikana.i-extra.net/sikana-ucitelu/>>

policisté nemají dostatek důkazů, věc odloží nebo přesvědčí vedení školy, aby věc vyřešili v rámci svých kompetencí (tzn. třídní důtky, snížené známky z chování apod.). Většina současných žáků a studentů pak z těchto trestů nemá absolutně žádný respekt, protože ani jejich rodiče tyto tresty neuznávají.

Učitel není ohodnocen ani finančně, ani společensky. Řada odborníků po vystudování odchází do zahraničí, protože ve školství dostávají mzdu, která není hodna vysokoškolského odborníka, který má vychovávat a vyučovat naší budoucí generaci.

Ředitelé škol často případy šikany svých podřízených podceňují, věc řeší tak, aby se vyhnuli případným stížnostem rodičů na školu. Učitelé tak nejsou dostatečně chráněni a navíc získávají pocit, že jsou neschopní a nepotřební.

Velká část učitelů, kteří působí na našich školách, jsou neprofesionální a pro práci pedagoga jsou nepoužitelní. Proto i ve školství je nutné zaměstnávat lidi s nejlepšími schopnostmi a dovednostmi pro danou práci.¹⁴

1.6 Druhy šikany učitele

Učitel se stává nejčastěji obětí svých žáků, ale stejně jako v jiných zaměstnáních, může být učitel šikanován jak ze strany svých nadřízených, tak i kolegů. Specifickým problémem jsou pak rodiče dětí, které učitel vyučuje. Dále nesmíme zapomenout na čím dál více zmiňovanou kyberšikanu.

1.6.1 Šikana žáky

Pokud se učitel stane obětí šikany ze strany svých žáků, pak je možné říci, že má proti sobě velmi silného soupeře. Je to především proto, že se děti sdružují do skupin. Hromadný útok se pak stává mnohem snadnějším především proto, že velká skupina zaručuje jakousi anonymitu jednotlivců. Šikanování se pak účastní ne jenom chlapci, ale také dívky. Právě proto, že jde o skupinovou záležitost, snaží se nevyčlenit se z kolektivu a držet s ostatními. Zároveň mají slabší členové skupiny strach, že by se šikana mohla otočit proti nim.

¹⁴ PhDr. Sáva Arabadžiev, *Šikana učitelů*, [online]. [cit. 15-05-2010] Dostupný z WWW:< <http://www.sikana.i-extra.net/sikana-ucitelu/>>

„Žáci se svým učitelům často mstí např. za špatné známky nebo jen za poznámku v žákovské knížce. Nejčastěji volí formu šikany na internetu. Urážlivé stránky zaměřené proti kantorům mají na sociálních sítích až na 100 000 fanoušků.“¹⁵

Velmi populární je skupina na facebooku nazvaná „Móda některých učitelů je neuvěřitelná.“ Téměř 50 000 jejích členů sem umísťuje fotografie svých učitelů, které pořídili ve třídě při vyučování. S ostatními pak hodnotí oblečení dotyčného, ve kterém nechybí vulgární výrazy.

Velké oblibě se také těší skupina „Hlášky učitelů jsou nezapomenutelný“. Sem žáci přidávají videa svých kantorů, nejčastěji v nějakých trapných situacích, kdy se např. rozčilují nad nekázní třídy. Vše si nahrávají na mobily. Snímky nazvané „Za zády učitele“ jasně ukazují, jak brutálně dokážou neukáznění teenageři učitele šikanovat.¹⁶

Studenti se nestydí zveřejnit ne jenom fotku učitele, ale také jméno dotyčného. U konkrétní učitelky si pak může každý přecíst informaci tohoto typu: „Mě učila taky. Nic nenaučila, kráva.“ „Teďka ji máme jako třídní a má ve všem solidní bordel. Na zabití.“¹⁷

Dle Sávy Arabadžieva, českého etologa, který se již přes dvacet let zabývá touto problematikou, se šikana projevuje ve zjevných, ale i ve skrytých formách.

„Zjevná forma je taková, jakou vídáme často na videích z mobilního telefonu, nebo digitálních kamer. Pedagog, který si nevybudoval, nebo z nějakých důvodů ztratil autoritu, je zesměšňován před celou třídou. Forma může být různá, a to od posmívání, nerespektování jeho pokynů, používání vulgarismů, ničení věcí až po strkání, kopy a jiné údery. Je to však forma šikany, se kterou se dá pracovat, jelikož je prokazatelná. Vyskytují se také případy, kdy nový učitel je třídou seznámen s tím, že jej bude třída testovat a že se budou snažit o to, aby v případě, že kolektivu nebude vyhovovat, odešel. Za příklad mu dávají jeho předchůdce, kteří pro nezvládání situace opravdu odešli.“

¹⁵ Informační servis prevence kriminality MV únor 2010 [online]. [cit. 16-07-2010] Dostupný z WWW:<
<http://www.mvcr.cz/clanek/informacni-servis-prevence-kriminality-675011.aspx>>

¹⁶ Marek Přibíl, Právo Děti se mstí učitelům, na internetu je vulgárně hodnotí [online] [cit. 16-07-2010] Dostupný z WWW:<
<http://www.novinky.cz/domaci/192126-deti-se-msti-ucitelum-na-internetu-je-vulgarne-hodnoti.html>>

¹⁷ Marek Přibíl, Právo Děti se mstí učitelům, na internetu je vulgárně hodnotí [online] [cit. 16-07-2010] Dostupný z WWW:<
<http://www.novinky.cz/domaci/192126-deti-se-msti-ucitelum-na-internetu-je-vulgarne-hodnoti.html>>

*Skrytá šikana je obvykle založena na kompromitujících materiálech. Dítě ví o nějakém chování či jednání pedagoga, které se neslučuje s morálkou, předpisy, či zákony. Někdy také děti využívají toho, že pedagog v nějaké situaci postupoval nestandardně a vyžadují stejnou úlevu pro svoji osobu. Dítě tedy na pedagoga vyvíjí nátlak k přehlížení jeho prohřešků, či vyžaduje zvýhodnění při klasifikaci. Těchto případů je velice mnoho a odhalují se obtížně. Důvodem je krytí samotným pedagogem. Nebývá také výjimkou, že dítě vyhrožuje vlivnými rodiči, kteří mohou mít nějaký vliv na zřizovatele.*¹⁸

1.6.2 Kyberšikana

Jiný výraz pro tento pojem je též kybernetická šikana, počítačová šikana či cyberbullying. Základem tohoto druhu šikany je využívání elektronických prostředků, jako jsou počítače, mobilní telefony, síť internet a jiné.

V posledních letech se začíná kyberšikana velmi rozvíjet a řada zemí přijímá nové zákony a bezpečnostní opatření, která se snaží kyberšikaně zabránit. Také Policie České republiky staví kyberšikanu na první místo, co se týče prevence kriminality. Protože právě v českých školách se kyberšikana začíná rozmáhat.

Co se týče forem kyberšikany, pak pachatel nejčastěji volí variantu zasílání obtěžujících, urážejících či útočných emailů či zpráv SMS. Nezřídka vytváří internetové stránky a blogy, kde oběť zesměšňuje. Častokrát využívá právě elektronické prostředky k posilování klasické formy šikany, kdy například na mobilní telefon nahrává scénky, při kterých je oběť šikanována a ponižována. Tyto nahrávky pak rozesílá lidem, kteří oběť znají. Někdy také nahrávky vystavují přímo na internetu, což je velice nebezpečné, protože trauma oběti je mnohonásobně zvyšováno.

Kyberšikana však není nebezpečná jen pro oběť, ale může být nebezpečná i pro jejího pachatele. Pokud si pachatel nedá dostatečně velký pozor a není příliš velkým odborníkem přes počítačové technologie, tak se může stát, že bude odhalen. Platí to především pro případy, kdy si útočník svoji oběť nahrává. Takto vytvořený snímek je pak jasným důkazním materiálem v případném soudním líčení. Ovšem problém nastává v okamžiku, kdy je pachatelem mladý člověk, který ví o dané problematice téměř vše. Ten se pak vysmívá jak rodičům, kteří se snaží své dítě kontrolovat, tak i policii, která přes veškeré odborné znalosti svých zaměstnanců častokrát na podobné pachatele prostě nestačí.

¹⁸ PhDr. Sáva Arabadžiev, *Šikana učitelů*, [online]. [cit. 15-05-2010] Dostupný z WWW:< <http://www.sikana.i-extra.net/sikana-ucitelu/>>

1.6.2.1 Porovnání šikany a kyberšikany

Lze říci, že kyberšikana je jednou z forem tradiční šikany. Problém je však v tom, že lidé, kteří tento typ šikany provozují či jsou její obětí, v ní vůbec nemusí vidět problém, berou to jako naprosto normální věc. Někdy sice cítí, že se něco děje, ale vůbec neví, jak by se s tím měli vyrovnat nebo kde hledat pomoc.

Cíl obou typů šikany je stejný – někoho ponížit, někomu ublížit. Častokrát se tyto dva typy vzájemně prolínají či doplňují. Vzhledem k tomu, že kyberšikana využívá moderní technologie, dostává se do virtuálního světa, který umožňuje velkou anonymitu, vzájemně spolu komunikují lidé, kteří by za jiných okolností měli s osobním kontaktem problémy kvůli své ostýchavosti či např. fyzickým nedostatkům. Kyberšikana má typické znaky, kterými se rozlišuje od tradiční šikany.¹⁹

Jedná se o tyto specifické znaky kyberšikany:²⁰

- **Útočníci jsou anonymní** – většina uživatelů internetu vystupuje pod přezdívkou, tzv. nickem, výjimkou nejsou tedy ani útočníci provozující kyberšikanu. Díky přezdívkce jsou dostatečně anonymní a to posiluje jejich odvalu volit tvrdší způsoby útoku na svoji oběť.
- **Mění se profil útočníka a profil oběti** – útočníkem či obětí může být kdokoli, kdo umí využívat informační technologie. V tradiční šikaně útočníkem nejčastěji bývají silné osobnosti a obětí slabší jedinci. V kyberšikaně toto neplatí. Výzkumy z univerzity Antverpy poukazují na to, že kyberpachatelem bývá často člověk, který je sám obětí jiného kyberútočníka. Jsou to lidé, kteří jsou závislí na mobilním telefonu, kontakty navazují nejčastěji prostřednictvím internetu a jsou málo obeznámeni s riziky spojenými se zneužitím údajů, které prostřednictvím např. sítě Facebook či Libimseti, poskytují.
- **Mění se místo a čas útoku** – s kyberšikanou je možné setkat se kdykoli a kdekoli, stačí mít u sebe mobilní telefon či být připojen na internet. Před tímto typem šikany není možné se nikam schovat.
- **Rozdílné chování lidí ve virtuálním prostředí oproti realitě** – lidé, kteří využívají ke komunikaci počítačové technologie, se chovají méně opatrně než ve světě reálném. Jsou odvážnější, dokážou vyjádřit myšlenky, které by nikdy nevyslovili, dávají prostor své

¹⁹ Co je Kyberšikana?. *E-Bezpečí* [online]. [cit. 29-12-2010]. URL: < <http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/14/39/lang,czech/> >

²⁰ Co je Kyberšikana?. *E-Bezpečí* [online]. [cit. 29-12-2010]. URL: < <http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/14/39/lang,czech/> >

fantazii. Problém také nastává v okamžiku, kdy se takto komunikující člověk pokouší navázat „normální“ vztah v reálu. Bývá častokrát rozčarovaný z toho, že má vlastně problém normálně komunikovat, vztah mu nevyjde a tak se uchýlí zpět ke svému počítači, čímž se přidává nevědomky k rizikové skupině, která se často stává obětí kyberšikany.

- **Špatné rozeznávání dopadu kyberšikany na oběť** – následky klasické šikany je možné na oběti rozpoznat díky modřinám či jiným podobným důkazům. Kyberšikana představuje psychické týrání oběti, kdy je velmi komplikované rozpoznat, že je daný člověk obětí tohoto typu šikany. Oběť bývá často uzavřená do sebe, nemá se komu svěřit se svým problémem a nezřídka sama ani nepozná, že se stala terčem kyberšikany.
- **Kyberšikana není vždy úmyslná** – může se objevit situace, kdy si někdo pouze udělá z druhého člověka legraci. Tento žert však nemusí být vůbec pochopen a oběť se pak trápí.²¹

1.6.2.2 Případy kyberšikany

V moderním světě není kyberšikana ničím výjimečným. Nejznámější případ, který se v poslední době objevil, se stal v Polsku. Čtrnáctiletá studentka gymnázia spáchala sebevraždu poté, co ji její spolužáci podrobili sexuální šikaně před celou třídou, nahráli celou scénku na mobilní telefon a řekli, že vše zveřejní.

Objevují se i konkrétní případy šikany učitele. Uvádím příklad, který se stal opět v Polsku, kde si studenti střední školy natočili situaci, ve které nasadili svému učiteli angličtiny kbelík na hlavu, atakovali ho předstíranými kopanci před jeho obličejem, jeden ze studentů dokonce naznačoval masturbaci za jeho zády. Během toho mu navíc vyhrožovali a vysmívali se mu.

V České republice byl proveden výzkum, který vypracovalo sdružení Aisis a Nadace O2. Cílovou skupinu tvořilo 1004 respondentů mezi 8 a 15 lety. Tento výzkum potvrdil, že téměř polovina českých dětí je vystavena některé z forem kyberšikany. Nejčastější formou pak bylo urážení pomocí SMS (68 % případů), e-mailu či facebooku. Podobné výsledky vykázaly také výzkumy prováděné v zahraničí, např. v USA či Velké Británii.²²

²¹ Co je Kyberšikana?. *E-Bezpečí* [online]. [cit. 29-12-2010]. URL: < <http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/14/39/lang.czech/> >

²² Informační servis prevence kriminality MV únor 2010 [online]. [cit. 15-08-2010] Dostupný z WWW:< <http://www.mvcr.cz/clanek/informacni-servis-prevence-kriminality-675011.aspx> >

Zarážející je fakt, že 78 % dětí zná svého agresora. Výzkum také přinesl informaci o šikaně učitelů, kdy 6 % dětí uvedlo, že se na jejich škole odehrál případ kyberšikany učitele, nejčastěji jsou vyučující natáčeni na video. Pětina dotázaných dětí si myslí, že natáčet si učitele právě na video je velmi zábavné.²³

Kde hledat příčiny tohoto problému?

Obecně platí, že děti a mladí lidé tráví čím dál více času u počítače, mají nedostatek pohybu a díky agresivním počítačovým hrám roste jejich vlastní agresivita. K šikanování je pak už jen krůček. Kyberšikana se nevyhýbá žádnému typu škol, objevuje se na prvním i druhém stupni základních škol, ale také na gymnáziích a středních školách.

1.6.3 Mobbing

Jedná se o druh rafinované šikany na pracovišti. Základ slova mobbing tvoří sloveso mob = hromadně napadnout, dotírat. V českém jazyce najdeme synonymum tohoto slova ve výrazech teror na pracovišti nebo psychoteror.²⁴

Nejčastěji se tedy vyskytuje mezi stejně postavenými osobami na jednom pracovišti. Člověk, který se stane obětí mobbingu je vystaven extrémnímu sociálnímu stresu a jeho důsledky mohou být jak v rovině psychické, tak v rovině psychosomatické (např. bolesti hlavy). Zasažen může být také soukromý život člověka, kdy není možné, aby rodina a přátelé odolávali neustálému tlaku.

1.6.3.1 Rozdíl mezi šikanou a mobbingem

Mobbing se na rozdíl od šikany objevuje mezi zdánlivě kultivovanými a inteligentními lidmi, tzv. lidmi pracujícími v kancelářích. Útoky, které jsou proti oběti vyvíjeny, mají především psychologický kontext. Fyzické útoky se objevují ve výjimečných případech. Převládá donášení různých informací nadřizným a intrikování. Co se týče motivů, je běžné

²³ Informační servis prevence kriminality MV únor 2010 [online]. [cit. 15-08-2010] Dostupný z WWW:<
<http://www.mvcr.cz/clanek/informacni-servis-prevence-kriminality-675011.aspx>>

²⁴ Svobodová, Lenka, *Nenechte se šikanovat kolegy, Mobbing – Skrytá hrozba*. Praha : Grada Publishing, a. s., 2008. ISBN 978-80-247-2474-4. S 18-19.

šikanování charakterizováno vytvářením falešného pocitu bezpečí a velkou touhou po moci. Mobbing má naopak racionální prvky, kdy například jednomu zaměstnanci hrozí výpověď, tak začne jiného pracovníka pomlouvat, označí jej za problémového kolegu a v případě rozhodování o tom, kdo zaměstnání opustí, je více než jasné, kdo bude prvním kandidátem na opuštění místa.

Kdy už se jedná o mobbing?

Platí tzv. Leymannovo pravidlo, kdy lze za mobbing považovat chování, které se objevuje alespoň jednou týdně po dobu minimálně šesti měsíců. Některé zdroje uvádí, že do mobbingu je možno zařadit také sexuální obtěžování na pracovišti. Mobbing je nebezpečný tím, že je skrytý, rafinovaný a velmi zákeřný.

1.6.3.2 Fáze mobbingového procesu

1. **Konflikty** - vzniknutí absolutně nezávažného sporu, který se neurovná nebo se neřeší správně. Může pak narušit celkovou atmosféru na pracovišti. Příkladem může být nástup mladého, nadějného pracovníka, který se setká s nepřátelstvím déle pracujících zaměstnanců.
2. **Psychický teror** - objevují se stále častější útoky vůči jednomu člověku, jehož psychický stav se začne zhoršovat a postižený se stahuje do defenzivy. Klesá jeho pracovní výkonnost a neodpočine si ani o víkendu, kdy vidina nového pracovního týdne u něj vyvolává stísněné pocity.
3. **Případ se stává oficiálním** - zhoršení pracovní výkonnosti neunikne pozornosti nadřízeného pracovníka, který netuší, že byl jeho pracovník do této pozice doslova zatlačen. Vedoucí začne na podřízeného více tlačit a výsledkem je pouze hromadění chyb, z čehož vedoucí usoudí, že nařčení podřízeného z neschopnosti bylo skutečně objektivní.
4. **Vyloučení z kolektivu** - neschopný pracovník a především nepohodlný pracovník, pokud nechce dobrovolně odejít, je z kolektivu vyloučen a to různými prostředky, které ho doslova psychicky zničí.²⁵

²⁵ KRATZ, Hans-Jürgen. Mobbing: jak ho rozpoznat a jak mu čelit. Praha :Management Press, 2005. ISBN 80-7261-127-5

1.6.3.3 Strategie mobbingu

1. **Izolace postiženého pracovníka** – ignorace ze strany ostatních, není zván na přátelská posezení ani na společné obědy, na společných poradách není připouštěn ke slovu nebo tam posléze není zván vůbec.
2. **Šíření pomluv** – kritizují se nejen pracovní výkony dotyčného, ale také soukromý život i nepřilíh povedené výroky, které pracovník řekl. Nadřizení dostávají okamžité informace o sebemenším zaváhání pracovníka.
3. **Sabotování práce** – k dotyčnému se nedostávají podstatné informace, které potřebuje ke své práci, dostává se tak do dalších potíží, výjimečné není ani to, že se pracovníkovi ztratí výsledky jeho práce či soubory v počítači.
4. **Znevažování výkonů a schopností** – dobré výkony pracovníka jsou přehlíženy, sebemenší zaváhání je pak zveličováno.
5. **Poškozování soukromí** – pracovník dostává anonymní telefonní hovory, rozebírá se manželství dotyčného, jeho vztah k alkoholu, pokud se objeví v restauraci.²⁶

Obrana proti mobbingu

Důležitá je především včasná prevence a informovanost o tom, co vlastně mobbing je a jak se projevuje. Oběť nesmí připustit delší trvání tohoto problému. Pokud se nedokáže bránit sama, pak je vhodné, aby se obrátila na odborníka.

1.6.4 Bossing

Na rozdíl od mobbingu je bossing formou šikany, při níž je zaměstnanec šikanován, ať už psychicky či fyzicky svým nadřízeným. Přičemž může jít o krátkodobé i o dlouhodobé šikanování. Nejdůležitější je, aby si zaměstnanec vůbec připustil, že se něco děje a začal věc řešit, protože čím déle je šikanován, tím hůře se pak z problémů dostává.²⁷

²⁶ Mobbing čili šikana v práci [online]. [cit. 16-09-2010]. Dostupný z WWW:< <http://www.sikana-v-praci.cz/strategie-mobbingu/>>

²⁷ BEŇO, Pavel, *Můj šéf, můj nepřítel?* 1.vydání. Brno: Vydavatelství Era, 2003. 181s. ISBN 80-86517-34-9

1.6.4.1 Důvody bossingu

1. **Strach o svoji vlastní pozici** - vzniká v situacích, kdy vedoucí žárlí na pracovníka, který je vzdělaný, schopný, inteligentní a tvůrčí. To znamená, že představuje hrozbu pro svého nadřízeného. Vedoucí pak užívají různé metody, jak schopného pracovníka ponížit.
2. **Strach z celkové ztráty kontroly** - vedoucí má strach, že se proti němu podřízený spiknou a vytvoří jakousi opozici. On sám se cítí izolovaný a osamělý. Žije s myšlenkou, že mezi jeho podřízenými je našeptávač, který se pokouší postavit ostatní proti vedoucímu. Jedinou možnost pak spatřuje v nastolení atmosféry strachu na pracovišti.
3. **Strach z myšlenek svých podřízených** - respekt podřízených není vůči osobnosti jejich nadřízeného, ale ve skutečnosti respektují jen pravomoc propůjčenou mu z titulu jeho funkce. Těmito myšlenkami se zabývá mnoho vedoucích pracovníků. Mnoho z nich tuší, že zaměstnanci mají pouze strach a podle toho také jednají.
4. **Hněv na organizaci a tlak nadřízených pracovníků** - vedoucí přenáší své vlastní problémy, které má s nadřízenými na své podřízené, případně na jednoho podřízeného, ze kterého si udělá obětího beránka. Nezřídka se stává, že má s nadřízenými špatné osobní vztahy a vztek si pak vybíjí na podřízených.
5. **Negativní osobní vlastnosti vedoucího** - mnoho vedoucích pracovníků projeví své negativní vlastnosti až v okamžiku, kdy získá moc spojenou s výkonem jeho funkce. Smůlu má pak podřízený pracovník, se kterým měl v době, kdy ještě pracoval mezi ostatními, problémy. Pak přichází touha vyřídit si s dotyčným všechny konflikty, které kdy mezi sebou měli.²⁸

1.6.4.2 Nejčastější strategie bossingu

1. **Přidělování příliš jednoduchých nebo naopak příliš složitých úkolů** - není výjimkou, že pracovník řeší neustále stejné, jednotvárné úkoly, o jejichž smyslu a významu lze pochybovat. Nebo řeší sice smysluplné úkoly, které ale naprosto neodpovídají jeho kvalifikační úrovni.²⁹

²⁸ BEŇO, Pavel, *Můj šéf, můj nepřítel?* 1.vydání. Brno: Vydavatelství Era, 2003. 181s. ISBN 80-86517-34-9

²⁹ BEGEMANN, Petra, *Šéf pod kontrolou*. 1.vydání. Praha: Grada Publishing, 2006. 103s. ISBN 80-247-1683-6

2. **Přidělování úkolů, které ohrožují zdraví zaměstnance** - pracovník musí řešit úkoly, které pro něj mohou být traumatizující z různých osobních důvodů. Naprosto nepřijatelné je pak řešení úkolů, kdy například alergik je nutný pracovat v zaprášeném prostředí.
3. **Osobní nárazky na vzhled nebo na odvedenou práci** - postižený pracovník pak velmi těžko hledá motivaci pro svou práci, bojí se chodit do práce, vše co dělá, dělá s velikými obtížemi, protože ví, že si na něm vedoucí vždy najde nějakou chybu.
4. **Zabraňování přístupu k informacím či absolutní neinformovanost zaměstnance** - bez informací není schopen pracovník vykonávat své úkoly a vedoucí má pak jednoduchou cestu k jeho kritice. Může pak pracovníkovi odebrat jeho kompetence a předá je jinému pracovníkovi. Postiženému pak nezbývá nic jiného, než dělat podřadnou práci.
5. **Zvýšená kontrola ze strany vedoucího** - jde o nejčastěji používanou strategii, protože je nenáročná na provedení a je velmi jednoduchá. Vedoucí snadno zdůvodní, že musí kontrolovat přesné dodržování pracovní doby, předepsané přestávky či telefonní hovory podřízených. Ovšem zde je problém ten, že postižený pracovník je kontrolován nad rámec běžný na daném pracovišti a to jej pak frustruje.
6. **Izolace pracovníka od ostatních** - pracovník přestane být zván na porady, nejsou mu sdělovány důležité informace týkající se podniku, jasně mu vedoucí dává najevo, že s ním nepočítá.
7. **Přichystávání nečekaných překvapení pro pracovníka** - například po návratu z nemocenské nenajde pracovník ve své kanceláři počítač či tiskárnu nebo je dokonce přestěhován úplně do jiné kanceláře.³⁰

Jak se bránit bossingu

Již při nástupu do nového zaměstnání je potřeba získat si přátele mezi kolegy. Rozhodně se nevyplatí kritizovat svého nadřízeného, i když působí jako naprosto neschopný hlupák. Na kritiku je čas později.

Pokud však k šikanování ze strany vedoucího nakonec dojde, pak je potřeba schovávat si všechny potřebné důkazy, jako jsou emailové zprávy či písemná dokumentace. Vrcholem pak

³⁰ BEGEMANN, Petra, *Šéf pod kontrolou*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2006. 103s. ISBN 80-247-1683-6

může být soudní proces, kdy je důležité předložit kromě důkazů také osobní svědectví lidí, kteří byli svědky diskriminace ze strany vedoucího.

1.7 Jak se může učitel bránit šikaně

Pokud je šikana teprve v počátcích, má učitel možnost včas zakročit tím, že si s agresory promluví a pokusí se najít východisko z dané situace. Je důležité zjistit, co agresora k takovému chování vedlo. Podle uvážení by se měl pak učitel rozhodnout, zda nevyužije okamžitě některé z výchovných opatření. V nejbližších hodinách by měl do výuky zařadit pravidla slušného chování, vztahy mezi žáky a pedagogy a pokud nastane určitý problém, tak jakým způsobem budou žáci potrestáni.

Pokud by tento způsob nebyl účinný, je důležité, aby se učitel obrátil na své kolegy, metodika prevence či výchovného poradce. Je na místě obrátit se také na své nadřízené a o celém problému je informovat a také zjistit, zda se někomu z kolegů něco podobného stalo. Podstatné je také zachovat všechny důkazní prostředky, tzn. e-maily, sms zprávy, odkazy na internetové stránky či nalézt vhodné svědky incidentu. Ne všichni žáci ve třídě totiž se šikanou učitele souhlasí a podporují ji, právě v těchto dětech může učitel najít podporu.

Poté následuje nahlášení případu Policii České republiky, která začne s vlastním vyšetřováním. Učitel by měl podat oznámení vždy, když je mu vyhrožováno, pachatel mu poškodil majetek nebo pokud byl napaden. Mluvčí Úřadu pro ochranu osobních údajů řekla, že je možné podat žalobu podle občanského zákoníku v případě, že by bylo poškozeno dobré jméno učitele nebo jeho dobrá pověst viz ochrana osobnosti § 12 až §13 občanského zákoníku.³¹

Pokud by se jednalo o brutální útoky s kriminálním podtextem, je důležité spolupracovat s dalšími institucemi např. s pedagogicko-psychologickou poradnou, orgánem sociálně právní ochrany dítěte, eventuálně s psychologem a především s Policií ČR.

³¹ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Pokud je agresor školou povinný, lze použít tato výchovná opatření k jeho potrestání:

Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele, podmíněné vyloučení a vyloučení ze studia na střední škole, snížení známky z chování nebo převedení do jiné třídy.

V mimořádných případech se mohou použít další opatření, například ředitel doporučí rodičům dobrovolně umístit své dítě do diagnostického ústavu. Také může ředitel informovat orgán sociálně právní ochrany dítěte, který zahájí práci s rodinou agresora či nařídí jeho umístění do diagnostického ústavu.

Je nezbytné, aby rodiče agresora spolupracovali se školou. Pedagogičtí pracovníci musí dbát na taktní přístup a na zachování důvěrných informací. Pokud je rodina agresora problematická, pak je nezbytný kontakt této rodiny ještě se specializovanými institucemi. Pokud by vedení školy přistoupilo odmítavě ke skutečnosti, že se ve škole šikana objevila, pak má učitel možnost jednat se zřizovatelem školy či podat stížnost na školu České školní inspekci.

Samotné školy pak mají možnost například upravit přijímací řízení na učitelské profese. Kromě pedagogických předpokladů pro tuto profesi je nutné zjišťovat ještě osobnostní předpoklady uchazeče. Řešením jsou také speciální kurzy, které by pomohly učitelům zvládat problémové žáky a jejich projevy. Zároveň tak předcházet šikanování jak mezi dětmi, tak i šikanování vedené proti jejich osobě.

Podle studie Učitel jako oběť, jež vyšla v časopise Pedagogika, je v České republice více než 10% učitelů středních škol, kteří reálně uvažují o tom, že školství opustí. Důvod je alarmující – stále častěji se stávají oběťmi útoků ze strany žáků.³²

Principy, které mohou přispět k eliminaci šikany:

1. **Princip otevřenosti** - škola musí být schopna veřejně přiznat, že se zde šikana objevila a že si s ní umí poradit.
2. **Princip komplexnosti** - šikanu neřeší jen odpovědný pracovník, ale celá škola. Je nutné, aby o daném problému byli informováni i ostatní pedagogové.

³² Informační servis prevence kriminality MV únor 2010 [online]. [cit. 15-06-2010] Dostupný z WWW:<
<http://www.mvcr.cz/clanek/informacni-servis-prevence-kriminality-675011.aspx>>

3. **Princip spolupráce** - kromě školy se do řešení šikany zapojují také ostatní instituce, např. Policie ČR, psycholog, speciální pedagog, orgán sociální právní ochrany dětí a další.
4. **Princip odbornosti a praktických zkušeností** - šikanu by měla řešit osoba, která má dostatečné teoretické znalosti a je odborníkem v dané problematice.³³
5. **Princip zákonnosti** - ostatní pedagogové by měli být seznámeni se skutečností, že pokud budou šikanu přehlížet či ji nebudou řešit, dopustí se protizákonného jednání.
6. **Princip objektivnosti** - učitel nesmí projevy šikany zatajovat záměrně, i když má strach, že na něj bude nahlíženo na špatného pedagoga kvůli tomu, že se právě v jeho třídě šikana vyskytla.
7. **Princip komplexní péče** - pokud se šikana objeví, je třeba ji řešit jak s obětí, tak i s agresorem.
8. **Princip odpovědnosti a důslednosti** - na prvním místě je vždy prospěch dítěte a jeho další zdravý vývoj. Tato myšlenka je základním posláním pedagoga, který by si jí měl neustále připomínat.
9. **Princip zvýšení sebevědomí oběti** - pokud dojde ke konfrontaci oběti s agresorem, pak je nutné, aby tento postup použil pouze zkušený odborník s vysokým stupněm autority. Oběť si tím zvýší sebevědomí a agresor pozná, že se oběť již nebojí. Tato metoda se užívá nejen při řešení šikany mezi dětmi, ale i u šikany učitelů.
10. **Princip přítomnosti** – Z průzkumů šikany bylo zjištěno, že v 80% případech je šikana závislá na přítomnosti pedagoga. Pokud je pedagog na místě, šikana se neobjeví. V případě šikany učitelů je důležité zařadit do systému prevence náhodnou přítomnost jiného učitele.
11. **Princip kolegiality** - pokud jsou na pracovišti dobré vztahy, pak je pro každého pedagoga jednodušší svěřit se se svými problémy ne jen nadřízenému pracovníkovi, ale také ostatním kolegům.³⁴

³³ PhDr. Sáva Arabadžiev, *Šikana učitelů*, [online]. [cit. 18-10-2010] Dostupný z WWW:< <http://www.sikana.i-extra.net/sikana-ucitelu/>>

³⁴ PhDr. Sáva Arabadžiev, *Šikana učitelů*, [online]. [cit. 18-10-2010] Dostupný z WWW:< <http://www.sikana.i-extra.net/sikana-ucitelu/>>

1.8 Právo a šikana

Dle JUDr. PhDr. Oldřicha Choděry, v knize Michala Koláře, se pojem šikana v právní praxi nahrazuje pojmem „úmyslné jednání, které je namířeno proti jinému subjektu a které útočí na jeho lidskou důstojnost.“³⁵

Dle zákona č. 40/2009 Sb. trestní zákoník je dle § 13 definován trestný čin jako protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný, a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně. K trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.³⁶

V případě, že pachatelem je dítě, a jednání nese znaky trestného činu, pak je nutno rozlišit, zda děti již dosáhly věku 15 let nebo ne. Pokud již pachatel dosáhl věku osmnácti let, pak je posuzován dle trestního zákona. U mladistvého (tzn. věk 15 – 18 let) je trestní odpovědnost dána trestním zákonem, ale platí zde určitá omezení. U mladistvých se trestní sazby snižují na polovinu, přičemž dolní hranice nesmí přesáhnout jeden rok a horní hranice 5 let odnětí svobody. Pouze v případech, kdy by dospělému pachateli mohl být uložen výjimečný trest, může být opatření odnětí svobody uloženo mladistvému až na 10 let. Orgány činné v trestním řízení se zabývají nezletilými pachateli (tzn. dětmi mladšími 15 let) i když se nejedná o klasickou trestní odpovědnost.³⁷

Soud těmto pachatelům ukládá tzv. opatření, mezi která patří např. dohled probačního úředníka, ochranná výchova, obecně prospěšné práce, peněžité opatření a jiné.

V souvislosti se šikanou bývají nejčastěji definovány tyto trestné činy:³⁸

- **Vydírání (§ 175)** – útočník nutí svou oběť násilím nebo pod pohrůzkou násilí či jiné těžké újmy k tomu, aby něco konala, opominula nebo strpěla.
- **Loupež (§ 173)** – útočník užije násilí nebo pohrůžky bezprostředního násilí k tomu, aby se zmocnil cizí věci.
- **Omezování osobní svobody (§ 171)** – útočník oběti bez oprávnění brání užívat osobní svobodu.

³⁵ KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha : Portál, 1997. 128 s. ISBN 80-7178-123-1. S. 118-123

³⁶ §13 zákona č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník

³⁷ *Šikana ve škole a trestní právo*, [online]. [cit. 23-12-2010] Dostupný z WWW:< <http://www.trestni-rizeni.com/dokumenty/sikana-ve-skole-a-trestni-pravo.>>

³⁸ *Šikana ve škole a trestní právo*, [online]. [cit. 23-12-2010] Dostupný z WWW:< <http://www.trestni-rizeni.com/dokumenty/sikana-ve-skole-a-trestni-pravo.>>

- **Ublížení na zdraví (§ 145 a § 146)** – důsledkem šikany je ublížení na zdraví oběti. Pokud by agresorovi byl prokázán alespoň nepřímý úmysl směřující k usmrcení oběti, mohlo by jednání být posuzováno i jako **vražda (§ 140)**.
- **Krádež (§ 205)** – útočník oběti okrádá o jejich věci. Musí přitom být splněna podmínka, že buď škoda převyší 5.000,- Kč, nebo je způsobena vloupáním (např. do šatní skříňky), nebo pachatel odcizí věc, kterou má jiná na sobě či při sobě, nebo se pokusil věc odcizenou uchovat násilím.
- **Útisk (§ 177)** – jedná se o situaci, kdy útočník již bezprostředně nenapadá svou oběť, ale využívá toho, že oběť sama se ho v důsledku dřívějšího jednání bojí. Útočník tak pouze zneužívá tíseň oběti k tomu, aby něco konala, opominula nebo strpěla.
- **Znásilnění (§ 185)** – násilné donucení (stačí i pohrůžka bezprostředního násilí) k pohlavnímu styku (i homosexuálnímu).
- **Nebezpečné pronásledování (§ 354)** – jde o tzv. stalking. Pachatel oběť pronásleduje, neustále se snaží být v její blízkosti, může jít i o vydírání. V současné době elektronického boomu půjde nejčastěji o kyberšikanu.

Některá jednání šikanujících agresorů nemusejí dosahovat takové intenzity, aby bylo možno je posoudit jako trestný čin. Mohlo by se však jednat o přestupek, a to pravděpodobně o přestupek proti občanskému soužití nebo přestupek proti majetku. Za přestupek jsou odpovědné osoby od 15 let svého věku, přestupky projednávají příslušné obecní nebo městské úřady. Za přestupky lze uložit napomenutí, pokutu, zákaz činnosti či propadnutí věci.³⁹

1.9 Závěr teoretické části

Díky dlouhodobému zkoumání tohoto problému mohu na závěr teoretické části mé práce uvést, že šikana učitelů je oproti šikaně žáků latentním problémem naší společnosti. Učitelé bývají často šikanováni, aniž by si to sami uvědomovali. Proto se v praktické části mé práce budu věnovat rozhovorům, které mou hypotézu pomohou odhalit.

Protože šikana může vést až k ublížení na zdraví oběti či dokonce k její smrti, je nutno ji podchytit včas a účinnými metodami ji řešit. Je totiž patrné, že obětí se může stát ne jenom dítě, ale i dospělý, vzdělaný člověk.

³⁹ Šikana ve škole a trestní právo, [online]. [cit. 23-12-2010] Dostupný z WWW:< <http://www.trestni-rizeni.com/dokumenty/sikana-ve-skolea-trestni-pravo>.>

2 Praktická část závěrečné práce

2.1 Příprava na výzkum

Jak jsem se již zmiňoval v úvodu, jedná se mi o to nahlédnout do života učitelů na základních školách. Konkrétně bych chtěl zjistit, zda se během jejich kariéry stali svědky šikany mezi dětmi, ale i šikany učitele, nebo dokonce oni byli tím, kdo šikanu prožil. Chtěl bych tak získat poznatky přímo od učitelů. Tato kapitola je rozčleněna do několika menších pododdílů.

2.1.1 Cíle výzkumu

V závěrečné práci jsem se zaměřil na šikanu ve školách, kdy toto téma je velice obsáhlé. Proto jsem tuto problematiku specifikovat na šikanu učitelů. Od výzkumu si slibuji zjištění informací o stavu základních a středních škol v Prachaticích a to především z hlediska nežádoucích jevů jako je šikana žáků nebo učitelů a agresivita mezi žáky. Dále bych chtěl ověřit, jakým způsobem se školy chovají, aby těmto jevům v co možná největší míře zamezily a jak jednájí, pokud tyto nežádoucí jevy zjistí. Ze získaných dat budou moci následně čerpat současní i budoucí pedagogové.

2.1.2 Výzkumný problém

Můj výzkum se zabývá šikanou na Základních a Středních školách v Prachaticích. Budu se věnovat několika okruhům možných způsobů šikanování, které navazují na teoretickou část mé práce. Mezi základní výzkumné otázky jsem zařadil otázky: „Vyskytuje se na základních a středních školách na Prachaticku šikana a šikana učitelů?, Vyskytuje se na základních a středních školách na Prachaticku kyberšikana? Jakým způsobem škola šikaně předchází? Vyskytuje se šikana spíše na středních, a nebo základních školách?“

2.1.3 Rozhodnutí o metodologii

V mém výzkumu jsem se rozhodl použít kvalitativní metody řízených rozhovorů, které budou polostrukturované. Budu mít zpracovanou osnovu s otázkami, které budou volně rozprostřeny. Na rozhovor s respondentem budu mít dostatek času. Podle toho, jak se bude rozhovor vyvíjet, budu pokládat další doplňující otázky nebo nějaké otázky vynechám. Je velmi obtížné dopředu vědět, které otázky mi učitelé zodpovědí jednoslovně, a u kterých sdělí informací více.

Nebudu podrobně zkoumat jednu školu v Prachaticích, ale vzorek se bude skládat ze tří základních škol a dvou škol středních, kdy v každé škole udělám jeden rozhovor, které následně přepíši a pokusím se je zanalyzovat.

2.1.4 Výběr účastníků výzkumu

Na začátek bych uvedl, že v Prachaticích jsou tři základní školy, kdy tyto budu dále označovat jako škola A, B, C a dvě střední školy kdy tyto budou mít označení škola D, E. Respondenty z těchto škol nebudu vybírat náhodně. Přiklonil jsem se k variantě, kdy z každé školy učiním rozhovor s jedním učitelem. Po tom co jsem přišel do škol a zjistil, že ředitelé nemají příliš času, rozhodl jsem se udělat rozhovory s metodiky prevence, kteří se zaměřují na problematiku nežádoucích jevů ve škole. V mém výzkumu se bude jednat o skupinu homogenní (stejnorodou), a to v pohledu vykonávané pozice ve škole. Domnívám se, že takto zvolení učitelé budou dostatečně seznámeni s problémem nežádoucích jevů na školách, a tedy o tomto problému se mnou budou hovořit otevřeně a upřímně.

2.1.5 Konkrétní osnova otázek

Okruh jedna – šikana mezi žáky

Vyskytuje se ve Vaší škole šikana mezi žáky?

Jakým způsobem šikana mezi žáky probíhala?

Jakým způsobem je projev šikany mezi žáky ve Vaší škole řešen?

Okruh dva – šikana učitele

Do jaké míry jste tolerantní vůči nevhodnému chování ve vyučovacích hodinách i mimo ně?

Setkal/a jste se s takovým projevem žáků, který byste definovala jako šikanu vaší osoby?

Co byste považoval/a za projev šikany vůči Vaší osobě?

Řešil/a jste podnět někoho z Vašich kolegů, který by si stěžoval na projevy šikany ze strany jeho žáků? O jaké problémy se žáky se jednalo?

Okruh tři – kyberšikana

Do jaké míry jste tolerantní vůči používání mobilních telefonů ve Vašich hodinách?

Setkal/a jste za dobu Vaší praxe s natáčením Vás či jiných učitelů nebo žáků na mobilní telefon? Pokud ano, jak jste na toto reagoval/a?

Slyšel/a jste o případu učitele, který se oběsil kvůli umístění nevhodného videa na internet?

Umístil někdo ze žáků školy, na internetovou síť, videa nebo fotografie Vás nebo někoho s kolegů, které získal při vyučování nebo o přestávce?

Řešili jste problém kyberšikany mezi Vašimi žáky? Pokud ano o jaký problém se jednalo?

Okruh čtyři – možnosti předcházení šikaně.

Do jaké míry a jakým způsobem ve škole předcházíte šikaně a jak tuto následně řešíte?

Jaký názor zastáváte v použití kamerového systému ve školách?

Myslíte si, že je učitel dostatečně legislativně chráněn před projevy šikany? Pokud ne, co byste navrhoval/a pro zlepšení tohoto stavu?

Jaký názor máte na použití bezpečnostních rámu u vstupů do školy?

Myslíte, že by pro učitele mělo přínos, pokud by jim byl přiznán statut veřejného činitele nebo veřejně chráněné osoby? Jaký na toto máte názor?

2.1.6 Základní informace o školách

- **Škola A:** Jedná se o základní školu. Tato škola je rozdělena do dvou stupňů, kdy v prvním stupni je celkem 10 tříd o celkovém počtu 253 žáků a ve druhém stupni 8 tříd o celkovém počtu 189 žáků. Ve škole je zaměstnáno celkem 28 učitelů s průměrnou délkou učitelské praxe 20 let, kdy nejdelší je 36 let a nejkratší 1 rok. Učitelský sbor je tvořen muži i ženami. Celkem zde vyučuje 24 žen a 4 muži tedy se jedná spíše o ženský kolektiv. Ve školním řádu má škola upravené podmínky, za kterých je možné do školy nosit mobilní telefon. Jedna z podmínek je, že v areálu školy a na akcích pořádaných školou musejí být telefony vypnuté. A je zakázáno je používat. Při porušení je telefon zabaven a vydán až zákonnému zástupci, který si ho musí osobně vyzvednout.
- **Škola B:** Jedná se o základní školu. Též jde o školu tvořenou dvoustupňově, kdy v prvním stupni je celkem 9 tříd o celkovém počtu 190 žáků a ve druhém stupni je 6 tříd o celkovém počtu 131 žáků. Ve škole je zaměstnáno celkem 27 učitelů s průměrnou délkou učitelské praxe 17 let, kdy nejdelší je 34 let a nejkratší 1 rok. Učitelský sbor je tvořen muži i ženami. Celkem zde vyučuje 24 žen a 3 muži, tedy se jedná spíše o ženský kolektiv. Školním řádem má škola zakázáno používání mobilních telefonů v areálu školy a na akcích pořádaných školou.
- **Škola C:** Jedná se o základní školu. Také se jedná o školu tvořenou dvoustupňově, kdy v prvním stupni je celkem 10 tříd o celkovém počtu 197 žáků a ve druhém stupni je 6 tříd o celkovém počtu 128 žáků. Ve škole je zaměstnáno celkem 26 učitelů s průměrnou délkou učitelské praxe 18 let, kdy nejdelší je 35 let a nejkratší 1 rok. Učitelský sbor je tvořen muži i ženami. Celkem zde vyučuje 23 žen a 3 muži tedy se jedná spíše o ženský kolektiv. Školním řádem má škola upravené podmínky nošení mobilních telefonů do školy. Telefony musejí být v době vyučování vypnuté. Pokud učitel, zjistí porušení tohoto nařízení postup je stejný jako ve škole A.
- **Škola D:** Jedná se o střední školu, která je členěna na odborné učiliště (s obory obráběč kovů, mechanik opravář motorových vozidel, pekař, cukrář, kuchař číšník, řezník uzenář), odborné učiliště s maturitou a obchodní akademii. Celkem je v této škole 180 žáků. Ve škole je zaměstnáno celkem 9 učitelů s průměrnou délkou učitelské praxe 12

let, kdy nejdelší je 18 let a nejkratší 1 rok. Učitelský sbor je tvořen muži i ženami. Celkem zde vyučují 4 ženy a 5 mužů. Škola má Školním řádem stanoven zákaz přinášet do školy věci, které by mohly rozptylovat pozornost žáků při vyučování. Jedná se například o mobilní telefony.

- **Škola E:** jedná se o gymnázium se čtyřletým a osmiletým učebním programem. Ve čtyřletém jsou 4 třídy s počtem 120 žáků a v osmiletém je osm tříd s celkovým počtem 237 žáků. Ve škole je zaměstnáno celkem 29 učitelů s průměrnou délkou učitelské praxe 20 let, kdy nejdelší je 38 let a nejkratší 1 rok. Učitelský sbor je tvořen muži i ženami. Celkem zde vyučuje 17 žen a 12 mužů. Školním řádem má škola upraveno, že žáci nesmějí při vyučovací hodině používat žádné elektronické a záznamové zařízení bez souhlasu učitele.

Přehled počtu žáků a učitelů.

Název školy	Počet žáků	Počet učitelů žen	Počet učitelů mužů	Počet žáků na učitele
Základní škola A	442	24	4	15
Základní škola B	321	24	3	12
Základní škola C	325	23	3	12
Střední škola D	180	4	5	20
Střední škola E	357	17	12	12

2.2 Rozhovory s respondenty výzkumu

První respondentka: Mirka – (jméno je z důvodu ochrany soukromí smyšlené), věk 31 let, učitelka na základní škole.

Paní Mirka byla velice ochotná a pozvala mě k sobě domů, abychom na náš rozhovor měli klid a dostatek času. Naše debata trvala přes dvě hodiny. Můžu říci, že Mirka byla ze všech oslovených pedagogů nejvstřícnější, v dané problematice nejsečtější a musím říci, že i nejkritičtější. Myslím, že je to hlavně proto, že Mirka je z mých respondentů nejmladší a má spoustu nových nápadů.

Mirka mi hned na začátku zdůraznila, že do role metodika prevence se angažovala sama. Přiznala mi, že tuto funkci nechtěl ve škole nikdo dělat. Je to hlavně proto, že na tamní škole učí především starší pedagogové a jak prý sami uvedli „nemají nervy na řešení dalších problémů kromě těch, které řeší denně při vyučování“. Mirka se toho nezalekla. Řekla mi, že si s dětmi hodně rozumí, možná také proto, že nevyučuje tradičně neoblíbené předměty jako je matematika, ale vyučuje tělocvik a občanskou výchovu. Tím pádem je s dětmi především kamarádka.

O šikaně dětí ví od samého počátku, co učí. Práce metodičky jí umožňuje šikanu řešit. Nejzávažnější případ, který za svou kariéru zažila, je případ z předloňského října. *Dva chlapci z deváté třídy, jednomu z nich bylo již 15, napadli u šaten kluka ze sedmé třídy. Zbili ho tak brutálně, že chlapec skončil v nemocnici s podezřením na otřes mozku.* K případu volali policii a samozřejmě orgán sociálně právní ochrany dětí. Starší chlapec byl odsouzen za provinění ublížení na zdraví. Od soudu dostal podmínku a jako výchovné opatření mu byl uložen dohled probačního úředníka. Mladší z chlapců, jelikož se na napadení nepodílel v takovém měřítku jako ten starší, byl řešen výchovnou komisí a následně mu byla snížena známka z chování. Mirka říkala, že to byl otřesný případ a věří, že k něčemu takovému už nedojde. Prý toho chlapce šikanovali delší dobu, bál se to někomu říct, nakonec to vyústilo v tak otřesný fyzický atak. Mirka proto od té doby intenzivně pracuje s žáky této školy a neustále vyvíjí nové preventivní aktivity.

Ostatní případy šikany, které se ve škole vyskytly, nebyly tak závažné, jednalo se o převážně *posmívání, pomluvy, vyčleňování oběti z kolektivu*. Tyto případy řešila škola domluvou pachatelů.

Šikanu učitele zažila Mirka na vlastní kůži. Ovšem nebylo to ze strany žáků, ale ze strany své kolegyně, která naštěstí už odešla do důchodu. Mirka mi vyprávěla, že když nastoupila po

studiu na místo učitelky, ihned si na ní zasedla kolegyně, která měla s Mirkou kabinet. *Byla to starší paní, které manžel utekl s podstatně mladší ženou. Proto dotyčná nesnášela jakékoliv mladé ženy, tedy včetně Mirky. Donášela na ní ředitelce, vymýšlela si nesmysly o tom, že Mirka chodí se žáky do hospod, že s nimi kouří apod.* Naštěstí byla paní ředitelka rozumná a lež starší kolegyně odhalila. Ta nakonec předčasně odešla do důchodu.

Mirka neví o případu šikany učitele ze strany žáků na této škole. Běžně si učitelé prý povídají o tom, že někteří žáci zlobí více než ostatní, odmítají dělat úkoly, nechají si dát špatnou známku s poznámkou o tom, že jim je to stejně k ničemu. Případně utrousí poznámku o tom, že je to dotyčná učitelka či učitel špatně naučili nebo že nechápou jejich výklad. *Ale to učitelé neberou jako šikanu, spíše jako vzdor, který se objevuje již několik let.*

S kyberšikanou má Mirka čím dál více zkušeností. Jak sama uvedla, strašně jí mrzí přístup některých kolegů k této problematice. Jak mi řekla hned na začátku hovoru, většina jejích kolegů jsou starší lidé, kteří téměř nemají potuchy o tom, co je to facebook, co všechno je možné dělat na internetu apod. A když přišla do školy matka žačky šesté třídy s tím, že její dceru přes facebook oslovil jakýsi muž, který jí nabízel různé dárky za to, že mu pošle své fotografie, odkázala ji třídní učitelka na policii s tím, že škola takové případy řešit nebude, protože k nim nedošlo v prostorách školy. Mirka dobře ví, že facebook sice mohla dívka používat doma, ale zároveň ve škole mají počítačovou učebnu, kde děti na facebook normálně chodí a je tedy velmi pravděpodobné, že zprávy od dotyčného muže četla i ve škole. Proto se do celé věci vložila Mirka, spolupracovala s rodiči, pomohla jim shromáždit materiály jako důkazní prostředek a pak společně vše nahlásili na policii. Mirka odsoudila zlostnatý přístup jejích některých kolegů. Myslí si, že dětem je potřeba pomoci, i když se věc nestala v prostorách školy. Protože škola před tímto prostě nemůže zavírat oči a strkat hlavu do písku.

Kyberšikana mezi *děťmi probíhá formou zasílání fotografií s různými komentáři* jak přes mobily, tak i přes e-maily. Většinou se jedná o posměšné komentáře a většina dětí to vnímá jako žert. Jedné dívce to však začalo vadit, přišla za Mirkou a vše jí řekla. Mirka věc vyřešila s panem ředitelem a rodiči útočníků. Pachatelé této formy kyberšikany si „vysloužili“ napomenutí třídního učitele.

Mobilní telefony jsou při hodinách zakázány a Mirka si myslí, že je to správné. Ani v jejích hodinách nesmí žáci telefony používat. *Netolerovala by žádné fotografování a ani nebyl ve škole zaznamenán případ, kdy by děti natáčely učitele a pak video sdílely na některé ze sociálních sítí.*

Mirka neustále vyvíjí aktivity, o kterých se domnívá, že můžou pomoci předcházet šikaně a kyberšikaně. Pravidelně organizuje besedy s různými institucemi. Do školy tak pravidelně chodí Policie ČR, městská policie, pracovníci místního nízkoprahového zařízení a také děti absolvovaly přednášku organizovanou Bílým kruhem bezpečí.

Co se týče používání kamer ve školách, je Mirka proti tomu. Myslí si, že by děti přišly o soukromí. Podle Mirky je základem prevence, a pokud ta bude na dobré úrovni, pak je naděje, že se děti budou chovat zodpovědně a slušně. Bezpečnostní rámy u vstupů do školy by uvítala. Hlavně proto, že děti do škol často nosí různé nožičky a jiné předměty, které by se daly využít jako zbraň. Sice věří na sílu prevence, ale uznává, že mezi dětmi se může vyskytnout jedinec, který jednou prostě „ujede“ a třeba takovou zbraň použije, proto by bylo dobré zajistit, aby žák u sebe nic podobného ve škole neměl.

Co se týká statutu veřejného činitele nebo veřejně chráněné osoby mi Mirka sdělila, že si myslí, že by takováto úprava nezměnila nic na chování dětí vůči sobě samým a nakonec ani nic v chování vůči učitelům. Proto si myslí, že by se všichni měli spíše zaměřit na předcházení šikaně a tedy na její prevenci.

Druhá respondentka: Lenka – (jméno je z důvodu ochrany soukromí smyšlené), věk 55 let, učitelka na základní škole.

S paní Lenkou jsem se setkal odpoledne přímo ve škole, měli jsme dohodnutou schůzku v jejím kabinetě. Lenka se mnou hovořila přibližně dvě hodiny a dozvěděl jsem se od ní hodně důležitých informací.

Při první otázce se Lenka pousmála a z jejího výrazu jsem tak pochopil, že šikana se mezi žáky na tamní škole vyskytuje. Lenka mi řekla, že právě v uplynulém roce řešili případ šikany, která byla spojena s kyberšikanou. Viníkem byla *žákyně sedmé třídy, která si po svém vyřizovala účty s jednou dívkou, která se jí snažila přebrat kluka. Nejdříve to začalo psaním SMS zpráv.* Zjistila si na dotyčnou dívku, která byla ze stejného ročníku, ale z vedlejší třídy, telefon a neustále ji bombardovala zprávami – urážlivými, výhružnými. Zastrášovala ji tím, že pokud toho nenechá a nepřestane jejímu příteli nadbíhat, tak že na ní někoho pošle a ten si to s ní vyřídí jednou provždy. *Tyto zprávy pak vyústily ve fyzický útok, kdy si na dotyčnou počkala spolu se svým o dva roky starším bratrem a několikrát ji udeřila pěstí, následně ji bratr hodil na zem a útočnice do ní ještě dvakrát kopla.* Tento případ byl předán policii.

Lenka dodala, že takových případů se neobjevuje hodně, ale několikrát do roka k šikaně mezi žáky dochází. V souvislosti s vývojem komunikačních a informačních technologií jde tato

„tradiční“ šikana ruku v ruce s kyberšikanou. *Ve škole řeší projevy šikany vždy ve spolupráci s rodiči.* Do školy jsou pozváni rodiče jak oběti, tak rodiče pachatele. Jsou informováni o vzniklé situaci a je s nimi konzultován postih pachatele. Poté školní rada rozhodne o trestu, tzn. od napomenutí třídního učitele, po návrh na umístění násilníka do diagnostického ústavu či soudní dohled nad rodinou agresora.

Šikana učitele se na této škole vyskytla v méně závažné míře. Děti mají tendence zlobit v hodinách učitelů, u kterých cítí, že nemají takovou autoritu, kteří nejsou tak přísní a pak na ně zkouší různé svoje „fígle“, aby se třeba vyhnuly zkoušení. Lenka osobně šikanu od dětí nepocítila, dodala, že děti za ní přicházejí spíše s důvěrou, často s nimi řeší problémy, se kterými by se třeba nesvěřily svým rodičům nebo jinému učiteli. Stížnosti učitelů, kteří se stali obětí šikany ze strany žáků, řešili rozhovorem s dítětem a nejčastěji napomenutím či důtkou třídního učitele či ředitelky školy. *Tu dostal jeden žák za to, že učitelce při hodině řekl, že je „kráva“ v okamžiku, kdy mu chtěla dát poznámku za to, že nenapsal domácí úkol. Žák se pokusil učitelce vytrhnout žákovskou knížku z ruky a přetahoval se o ní.* Naštěstí nedošlo k většímu násilí.

Na otázku používání mobilních telefonů při svých hodinách odpověděla, že netoleruje, aby žáci při hodině odbíhali na chodbu vyřizovat své hovory či psali SMS zprávy. *Samozřejmě také zakazuje pořizování fotografií či videozáznamů při svých hodinách.* Jediné co dovolila, bylo pořídit nahrávku na záznamník, to znamená bez obrazu, aby děti měly možnost přehrát si její výklad i při učení ve svém pokoji doma. Telefony přitom musí mít položeny na lavici tak, aby na ně Lenka viděla a byla si jistá, že nedělají nic jiného kromě toho, co jim dovolila.

Na podzim loňského roku se pokusili dva žáci osmé třídy nahrát na mobilní telefon svého učitele tělocviku. Bylo to přímo při hodině, kdy tento učitel předváděl cvik na hrazdě. Protože se jedná o muže, který není velkým vyznavačem moderního stylu a oblečení, ví Lenka o tom, že se žáci jeho stylu oblékání často o přestávkách posmívají. Možná to bylo důvodem, proč si ho chtěly natočit. Naštěstí si toho dotyčný učitel včas všiml a ihned věc řešil s paní ředitelkou. Vzal oba „výtečníky“ do ředitelny, kde museli vysvětlit, co vlastně chtěli se záznamem dělat. Odpovědět zpočátku nechtěli, poté z nich vypáčili to, že pouze chtěli na stránkách Spolužáci toto video zveřejnit, aby třída měla památku, na svého učitele. Vše se vyřešilo domluvou. Od té doby neví Lenka o žádném případě zneužití mobilního telefonu při hodinách proti učiteli.

Lenka slyšela o případech kyberšikany v rámci celé republiky především proto, že se o tuto problematiku velmi zajímá. Neustále si vyhledává nové a nové informace, aby měla přehled o nových trendech a o tom, jakým směrem se vůbec myšlenky žáků ubírají. Se vším

potom seznamuje své kolegy a upozorňuje je na možná nebezpečí. Případ učitele, který se oběsil, ji šokoval. Lenka vyjádřila myšlenku, že někdo je psychicky slabší, méně odolný a taková reakce je potom pro poškozeného jediným možným východiskem ze vzniklé situace. Lenka si o sobě myslí, že by se s případnou šikanou její osoby dokázala lépe vyrovnat a že by ji řešila jinak.

Na otázku, zda by nechala ve škole nainstalovat kamerový systém či bezpečnostní rámy, uvedla Lenka, že je to otázka především financí a těch se škole, v tomto složitém období, nedostává. Ale v zásadě sdělila, že by byla pro použití obou zařízení. Navíc dodala, že když sleduje některé případy, ke kterým došlo v zahraničí, kdy žák donesenou zbraní postřílel ve třídě několik dětí, učitele a pak třeba i sám sebe, děsí se toho, že by k tomu mohlo dojít brzo i v Čechách. Škola se snaží šikaně předcházet především spoluprací s Policií ČR. Policisté pravidelně dochází do školy, kde s dětmi organizují besedy na různá témata. Šikana a v poslední době především kyberšikana patří mezi ně. Děti mají o tato témata zájem. Policisté dětem dokážou důrazně vysvětlit, jaké jim hrozí postihy a pokud je dětem více než 15 let, vysvětlí jim důsledky trestní odpovědnosti.

Lenka si myslí, že učitelé nemají příliš mnoho prostředků ke své ochraně. Vše je v této moderní době řešeno velmi mírně, děti si čím dál více dovolují a ví, že je nečeká téměř žádný postih. A pokud dostanou sníženou známku z chování, tak je jim to jedno. Na střední školu se stejně dostanou, protože je všude málo dětí a víc je nezajímá.

Ke statutu veřejného činitele nebo veřejně chráněné osoby mi sdělila, že na Slovensku byl již statut veřejně chráněné osoby učitelům přiznán ale dle jejího názoru by takováto úprava nepřinesla zásadní změny v problematice šikany. Názořem spousty jejích kolegů a jejím je fakt, že šikaně lze předcházet hlavně důkladnou prevencí. Následně pak vyšetřením i sebemenšího náznaku šikany a poté také potrestáním takového chování.

Třetí respondentka: Zdena – (jméno je z důvodu ochrany soukromí smyšlené), věk 43 let, učitelka na základní škole.

Zdena pracuje na pozici metodičky prevence teprve jeden rok. Toto místo převzala po své kolegyni, která tuto práci neměla příliš ráda a nezajímala se o problémy žáků. Zdena byla vybrána ředitelkou školy a s novou funkcí souhlasila. Prozatím se spíše „rozkoukává“, nicméně se hodně sebevzdělává, takže o této problematice má docela dobrý přehled. Sešla se se mnou v kavárně a strávili jsme spolu přibližně hodinu a půl příjemného povídání.

Hned na první otázku mi Zdena odpověděla jednoznačně, že případů šikany ve škole neustále přibývá. Zdena tvrdí, že kolegyně před ní si sice vedla statistiky, ale vzhledem k tomu, že jí tato práce příliš nebavila, má Zdena podezření, že se některými případy možná ani nezabývala tak intenzivně, jak by měla a jednoduše je „zametla pod koberec“. Kvůli tomu je ani neoznačila jako případy šikanování, ale vše možná vyřešila domluvou, aniž by se o tom dozvěděli například rodiče.

Za Zdenou v loňském roce přišlo několik žáků s nejrůznějšími stížnostmi na šikanování. Jako příklad mi uvedla dva případy. *Dívka ze šesté třídy přišla s pláčem. Řekla, že se s ní ostatní ve třídě najednou přestali bavit. Naprosto jí ignorují, posmívají se jí a cestou ze školy jí pronásledují, v zimě po ní házeli koule.* Dívka z toho byla úplně na dně. Zdena navrhla řediteli, aby do třídy pozvali pracovníka pedagogicko-psychologické poradny, který svým působením v kolektivu zjistil příčinu chování útočníků. Ukázalo se, že vše proti nevinné oběti vymyslela její spolužačka, která dívce záviděla dobré známky, bohaté rodiče a pěkné oblečení. Pomlouvala jí před ostatními, několikaměsíčním úsilím je přesvědčila o tom, že je dotyčná dívka nemá ráda, že jimi opovrhuje. Šikovnou manipulací dosáhla toho, že se s dívkou nikdo nechtěl bavit. Za své chování dostala třídní důtku.

Druhý případ se stal klukovi z osmé třídy. *Dva kluci z devítky na něj pravidelně čekali, když chodil ze školy a chtěli po něm cigarety, které on musel krást doma rodičům, aby útočníky uspokojil.* Sám nenašel odvahu případ nahlásit, ale udělala to za něj jeho spolužačka, která si všimla toho, že chlapec začal být nervózní a vždy se dlouho zdržoval ve škole, protože se bál cesty domů, že potká své pronásledovatele. Oba pachatelé si vysloužili ředitelskou důtku.

Zdena působí ve školství již řadu let a přiznává, že v době, *kdy začínala učit, cítila se některými žáky ponižována.* V té době se ještě tolik nemluvalo o šikaně, ale ona se v jedné třídě necítila příjemně. *Některé děti se jí posmívaly, že má velký nos....říkali jí rypatec....trápilo jí to, ale pokoušela se vše řešit sama tím, že si s dětmi vždy po hodině promluvila a žádala je, aby jí nenadávali.* Zdena říkala, že to nikdy nikomu neřekla a vše utichlo potom, co tato třída opustila základní školu. Nyní si na chování žáků nestěžuje. Jediné, co mi k tomu řekla, bylo, že ve škole mají problémovou jednu třídu, jsou to „osmáci“, kteří nemají v oblíbě svého „matikáře“. *Jednou mu „ze srandy“ pomazali židli vazelínou. Tenkrát se nepodařilo zjistit, kdo konkrétně židli pomazal. Třída držela při sobě, nikdo nikoho neudal, takže dostali hromadný trest, neodjeli na školní výlet.*

Kyberšikana Zdenu velice zajímá. Jako metodička prevence již absolvovala řadu besed na toto téma a myslí si, že by bylo dobré, kdyby se s touto problematikou seznamovaly ne

jenom děti, ale především také učitelé a rodiče, aby měli představu o tom, co dětem vůbec hrozí při práci na počítači. Zdena ví o tom, že děti se mezi sebou vzájemně fotí, nahrávají se na videa, ale dosud nemusela řešit nic závažného, co by bylo označeno za šikanu. Pak si vzpomněla, že jedna žákyně šesté třídy jednou vyfotila svoji spolužačku na záchodě a fotografii pak zveřejnila na facebooku. Dala k tomu komentář, ať každý ze třídy napíše, zda se mu ta fotka líbí nebo ne. Protože Zdena chce být svým žákům co nejbližší, má taky založený profil na facebooku a řadu svých žáků má mezi svými facebookovými přáteli. Všimla si i této fotografie, ale po rozhovoru s dívkou na fotografii zjistila, že jí to vůbec nevadí a že to bere jako legraci. Proto pouze „pachatelce“ vysvětlila, že se to nehodí, že se tohle nedělá a že by se mohlo jednat o kyberšikanu, kdyby to dívce na fotografii vadilo. Dívka proto fotku raději z facebooku odstranila.

Mobily ve třídě Zdena žákům nedovoluje. Myslí si, že by žáci neměli v hodině svými telefony rušit, proto žáky žádá, aby si hovory a zprávy vyřizovali o přestávkách. Natáčení učitelů či jejich focení je v celé škole zakázáno.

Zdena si myslí, že učitelé nemají příliš mnoho zbraní, jak by se dětem mohli bránit. Pokud by k nějaké šikaně učitele došlo, hrozí dětem maximálně ředitelská důtka, přinejhorším umístění ve výchovném ústavu, ale to děti příliš netíží. Zdena má takový názor, že žijeme v době, kdy se hodnoty dětí zásadně liší od hodnot, které uznávala její generace. V její době byl učitel vážená osoba a nikdo by si nedovolil proti učiteli zásadním způsobem vystupovat. Nyní je vše jinak. Zdena děsí případy, o kterých slýchává v televizi. Např. jak se děti v Chorvatsku domlouvali, že zabijí svojí učitelku. To je pro ni katastrofální představa, proto si myslí, že by bylo dobré děti při vstupu do školy kontrolovat, zda u sebe nemají zbraně. Bezpečnostní rámy a kamerový systém vidí jako dobré řešení. Co se týče prevence, spolupracuje Zdena s policií a také s pedagogicko-psychologickou poradnou. O statutu veřejného činitele nebo veřejně chráněné osoby si myslí, že tento by neměl v zásadě žádný vliv na šikanu ve škole.

Čtvrtý respondent: Petr – (jméno je z důvodu ochrany soukromí smyšlené), věk 45 let, učitel na střední škole.

Jak jsem předpokládal, rozhovory se středoškolskými preventisty byly mnohem kratší a stručnější než rozhovory s jejich kolegy ze základních škol. Dle mého názoru je to především proto, že na středních školách v Prachaticích je výskyt šikany téměř zanedbatelný oproti školám základním.

S Petrem jsem se sešel u něj v kabinetě. Rozhovor trval přibližně hodinu a pan Petr mi potvrdil mou hypotézu a to, že děti s přibývajícím věkem dostávají rozum a šikana se pro ně stává téměř neznámou záležitostí.

Petr se mi svěřil s tím, že šikanu během svého působení na této škole řešil pouze třikrát a to dělá metodika prevence již 10 let. Popsal mi ten nejzávažnější případ. Jednalo se o dvě dívky z druhého ročníku, které chodily do stejné třídy. Znaly se od dětství, byly nejlepší kamarádky, ale na střední škole si jedna z nich (pozdější oběť šikany) našla jinou kamarádku a přestala se kamarádit se svou původní nejlepší kamarádkou. Ta zůstala sama, ostrčená, přišla o jakousi jistotu ve svém životě. *Chtěla se pomstít. Začala proto ničit své bývalé kamarádce věci. Jednou jí pošpinila bundu, pak jí roztrhala triko na tělocvik, vrcholem bylo, když jí schválně ukradla značkové boty.* Vše vyšetřila policie, které se pak přiznala, že boty pouze schovala, aby kamarádku pošádila. Studentka byla potrestána podmíněným vyloučením ze školy. Od té doby s ní žádný problém nebyl.

Šikanu učitele Petr zažil pouze jednou. Nebylo to vůči jeho osobě, ale případ se stal jeho starší kolegyní. *Ta měla syna alkoholika a „feťáka“.* *Studenti o tom věděli, a když své profesorce chtěli při hodině ublížit, vykolejit ji, tak začali nahlas vykřikovat či se bavit o tom, že její syn je troska. A že absolutně nechápou, proč je zkouší vychovávat a něco po nich chtít, když vlastního syna nedokázala vychovat a zkrotit.* Učitelka z toho byla naprosto vyřízená. Musela si vzít dlouhodobou dovolenou, během které navštěvovala psychiatra. Samozřejmě poznámky studentů nebyly jediným důvodem jejího psychického kolapsu, ale velkou měrou k tomu přispěly. Pomohla až domluva ředitelky školy, která ke třídě promluvila.

Případ *kyberšikany směřovaný proti učiteli nebyl ve škole zjištěn.* Petr ví pouze o případu kyberšikany mezi studenty. *Jednalo se o rozesílání intimních fotografií jedné dívky.* Ta chodila s klukem ze třetího ročníku, sama byla „druhačka“. Chlapec měl v době jejich vztahu několik jejích fotografií v intimních pozicích, ve spodním prádle či bez něj. Pak se s ním dívka rozešla a on se jí pomstil. Rozšiřoval její fotografie, poslal je svým kamarádům a známým. Případ skončil na policii. Dívka měla velkou ostudu, nechtěla chodit do školy a bála se posměchu.

Přestože se ve škole nevyskytlo mnoho případů kyberšikany či šikany, Petr několikrát do roka pozve do vyučování policisty či městské strážníky, aby se studenti dozvěděli o nových případech a byli především varováni před tím, co by se jim mohlo stát, jak by mohli být potrestáni vzhledem k tomu, že už jsou trestně zodpovědní.

Petr samozřejmě sleduje případy šikany po celém světě. Dle jeho názoru by bylo dobré, aby měl učitel větší pravomoce, aby mohl studenty více kontrolovat např. i to, zda u sebe

nemají zbraň. *Proto použití bezpečnostních rámu ve škole bere jako výborné řešení. O kamerovém systému zprvu zapochyboval, ale následně jej označil za zajímavý způsob ochrany žáků v době, kdy nejsou ve třídách.* Studentům nezakazuje používat mobilní telefon při hodině, pokud s ním nevyrušují. V žádném případě nesmí fotit ani natáčet svého pedagoga. To je přísně zakázané.

Petr si myslí, že nejlepším způsobem, jak studentům vysvětlit nebezpečí šikany a kyberšikany jsou názorné ukázky, případy či příběhy. *Proto by uvítal existenci filmu či příběhu na DVD s touto problematikou.* V současné době však na to škola nemá finanční prostředky, aby takový film zajistila či nechala natočit. Na závěr rozhovoru jsme spolu mluvili o statutu veřejného činitele ne veřejně chráněné osoby, kdy jsem se od Petra dozvěděl, že on v zásadě není proti přidělení tohoto statutu učitelům, ale myslí si, že takováto věc by nepomohla vyřešit šikanu na školách. Ano je možné, že by to na nějakých školách z části vyřešilo šikanu proti učitelům, ale s tou oni problém nemají. Myslí si, že ani tento statut by nezastavil agresory, kteří páchají nejtěžší případy šikany učitele. Stále bychom to slychali, že někdo učitele šikanoval, jelikož to jsou ty případy, o které mají média zájem. Znovu mi zopakoval, že nejlepší pro boj se šikanou je prevence a o tu se u nich na škole snaží. Řekl mi, že jsou s výsledky spokojení.

Pátá respondentka: Vladimíra – (jméno je z důvodu ochrany soukromí smyšlené), věk 39 let, učitelka na střední škole.

Vladimíra pracuje na pozici metodičky prevence čtyři roky. Během svého působení se setkala s několika případy týkající se této problematiky, proto uvítala možnost našeho rozhovoru. Myslí si, že čím více se bude o šikaně mluvit, tím je větší šance na její potlačování.

S Vladimírou jsem se sešel v restauraci a povídali jsme asi hodinu a půl. Vladimíra mi ochotně předávala své zkušenosti a podrobně mi vyprávěla vše, co v souvislosti s šikanou a kyberšikanou zažila.

Jak už jsem se zmínil, Vladimíra sice učí na střední škole, ale problematika šikany jí není cizí. Je to proto, že 95 % těchto případů se stalo ve třídách víceletého gymnázia, které navštěvují studenti věkem odpovídající žákům druhého stupně základní školy. Vladimíra se mi svěřila s tím, že šikanu řešila minimálně šestkrát. *Vesměs se jednalo o jakési posmívání, vyčleňování někoho z kolektivu a odstrkování.* Nejzávažnější byl případ, který se stal v tercii. *Dva studenti vydírali svého spolužáka.* Řekli mu, že když jim nebude při hodinách pomáhat a nebude jim posílat správné řešení příkladů z matematiky, tak že ho zmlátí. Chlapec se jich

bál, proto jim po nějakou dobu vyhověl. Přišel na to až učitel matematiky, kterému se povedlo „zabavit“ při hodině jedno psaníčko, které chlapec svým pronásledovatelům posílal. Byli na něm správné výsledky zadaných příkladů. Proto šel „na kobereček“ k panu řediteli a tam všechno řekl. Pachatelé dostali ředitelskou důtku.

Vladimíra říkala, že každý zaznamenaný případ šikany či kyberšikany je ve škole vždy důsledně prozkoumáván a řešen. Během jejího působení na této pozici se nestalo, aby se nad nějakým případem mávlo rukou. Vladimíra mi vysvětlila, že gymnázium je velmi prestižní škola, proto jakékoliv takovéto chování u studentů tvrdě trestají a snaží se ho naprosto vymýtit.

Vůči učitelům se studenti chovají slušně, mají vůči nim respekt a nestalo se, že by byl učitel ze strany studentů šikanován. Pouze jednou museli řešit problém s tím, že jeden student prvního ročníku vyfotil svoji učitelku češtiny přímo při vyučování. Pak tuto fotografii vytiskl a vložil si ji do sešitu. Napsal si k ní poznámku, že jí jednou stejně dostane a že jí miluje. Fotografie si všimla jiná učitelka a studentovi vysvětlila, že nemůže pořizovat něčí fotografie bez souhlasu dotyčné osoby. Student slíbil, že mobilní telefon už takto používat nebude. Zároveň vysvětlil, že se mu dotyčná učitelka prostě líbí a je do ní platonicky zamilovaný. Vladimíra říkala, že to ani jako kyberšikanu nikdo nevnímal, ale bylo potřeba zasáhnout, protože student použil mobilní telefon při hodině a to je na gymnáziu zakázané. Studenti nesmí své učitele natáčet na video ani fotografovat.

Kyberšikana se vyskytla přibližně čtyřikrát. Přesný počet Vladimíra nevěděla. Uvedené číslo je za dobu jejího působení na funkci metodika prevence. Případ, který se jí vryl do paměti nejvíc, hraničil se stalkingem. *Student druhého ročníku pronásledoval svoji spolužačku. Nejednalo se o fyzické sledování, ale o neustále prozvánění a zasílání SMS zpráv a e-mailů, ve kterých jí vyznával lásku. Dívku obtěžoval vždy večer mezi osmou a desátou hodinou, dívku prozváněl a to každé tři minuty. Dívka pak byla zoufalá. Do případu se vložili její rodiče i policie, která pachatele odhalila. Ve škole dostal trest a to důtku třídního učitele.*

Vladimíra si myslí, že případy šikany a kyberšikany budou neustále a má obavy, že budou čím dál agresivnější. Hlavně proto, že ve světě se objevují stále závažnější případy, které nezřídka končí smrtí oběti a někdy i pachatele. *Rozhodně by nebyla proti, aby studenti byli více kontrolováni, aby byly u vstupů nainstalovány bezpečnostní rámy. Kamery ve školách by nepodpořila. Myslí si, že pokud k nějakému incidentu dojde, dá se vše řádným vyšetřováním zjistit a kamery by zbytečně narušovaly soukromí studentů. Ke statutu veřejného činitele nebo veřejně chráněné osoby mi řekla, že tento by na jejich škole nepřinesl nic*

zásadního. Myslí si, že globálně by statut veřejně chráněné osoby měl opodstatnění, jelikož by si někteří žáci dali pozor na to, jak se ke svému učiteli chovají.

2.3 Analýza rozhovorů ze základních škol

Všechny tři respondentky se shodly, že se na základních školách vyskytuje šikana mezi žáky. Všechny tři jsou ve škole zaměstnány jako metodičky prevence, a tedy se s šikanou nebo s náznaky šikany setkávají poměrně často. Všechny tři ochotně popsaly několik případů šikany, které ve své kariéře musely řešit. Z případů, které vyprávěly, je patrné, že se dosti často objevuje šikana i ze strany děvčat a ne jen ze strany chlapců. Všechny tři respondentky musely šikanu řešit, kdy uvedly, že většinou se takovéto chování řeší na půdě školy a to postihy, které umožňuje školský zákon, jako jsou například důtka třídního učitele, nebo ředitele, následně i snížená známka z chování. Pokud se nejedná o závažné případy, řeší je škola domluvou. Mirka uvedla, že v jednom případě šikany volali k činu policii, jelikož se jednalo o velmi brutální napadení jednoho žáka dvěma staršími žáky. Policie nakonec případ řešila jako trestný čin ublížení na zdraví.

Druhá série otázek se týkala šikany učitelů. I v této kategorii se všechny tři respondentky nějakým způsobem setkaly se šikanou učitele. Mirka zažila šikanu své osoby ze strany její kolegyně, kdy tato donášela ředitelce školy nepravdivé informace, kterými ji chtěla poškodit. Lenka popsala případ, kdy se žáci pokoušeli natočit svého učitele na mobilní telefon a video chtěli umístit na stránky Spolužáci.cz. Zdena sdělila, že v době kdy začínala vyučovat, měla ona sama problémy s jednou třídou, kde se jí žáci posmívali a slovně ji uráželi. V současné době ví jen o jednom případě, kdy žáci pomazali učiteli matematiky židli vazelínou. Všechny tři se shodly, že někteří žáci zlobí více než ostatní, odmítají, nechťejí dělat úkoly, ale učitelé to neberou jako šikanu, ale spíše jako vzdor, který se objevuje již řadu let. Takovéto chování a většina případů, nebyly natolik závažné, aby byly dále řešeny policií. Vždy tyto případy vyřešili pohovory, domluvou nebo tresty pro pachatele a to v rámci výchovných opatření ve škole.

Třetí série otázek se týkala používání mobilních telefonů a kyberšikany. Všechny tři respondentky uvedly, že ve škole je používání mobilních telefonů zakázané a všichni žáci jsou s tím srozuměni. Požívání mobilních telefonů je upravené ve školním řádu a to i s postihy, které jsou za použití telefonů uloženy. Lenka mi sdělila, že nechává své žáky, kteří mají zájem o nahrávku její přednášky, použít telefon jako záznamník. Mohou si ale natáčet jen zvuk

a telefon při tom musí ležet na lavici, aby viděla, že s ním nedělají nic jiného. Pouze Lenka se za svou kariéru setkala s tím, že si žáci chtěli natočit jejího kolegu tělocvikáře a video následně umístit na server Spolužáci.cz. Všechny tři se aktivně zajímají o kyberšikanu, zúčastňují se různých besed a získané informace následně předávají svým žákům a kolegům. S nejhorším případem kyberšikany se setkala Mirka, kdy byla oslovena matkou jedné žákyně s problémem, že si její dcera dopisuje s nějakým mužem, který po ní chce fotografie za úplatu. Matce pomohla shromáždit důkazy, které následně předaly policii. Všechny tři se ve své kariéře setkaly s nějakým způsobem kyberšikany. Lenka řešila žákyni sedmé třídy, která obtěžovala svou spolužačku výhrůžnými SMS zprávami, kdy toto nakonec vyvrcholilo až ve fyzické napadení oběti. Mirka řešila dívku, které byly ze strany spolužáků zasílané posměšné zprávy a emaily. Zdena zatím nemusela řešit stížnosti na kyberšikanu jak ze strany žáků tak i učitelů.

Otázkami ve čtvrté kategorii jsem se dotazoval, jakým způsobem se ve škole předchází šikaně a jak šikanu řešit. Všechny tři respondentky odpověděly, že šikaně, ale i jiným nežádoucím jevům, se snaží předcházet pomocí předávání informací žákům o dané problematice. Pro žáky připravují besedy na různá témata. S policií např. na téma šikany, kyberšikany, trestní odpovědnosti mládeže a mnoho dalších. Dále připravují besedy s pedagogickopsychologickou poradnou, ale i různými organizacemi jako je Bílý kruh bezpečí a další. Všechny dotázané uvádí, že problém šikany i kyberšikany řeší s rodiči dětí, které v současné době především seznamují s problémem kyberšikany. Hlavně je upozorňují na nebezpečí internetu pro jejich děti, jelikož se mohou snadno stát obětí šikany či jednání groomera. V této kategorii byly dotazovány, jaký mají názor na použití kamerového systému a bezpečnostních rámců jako preventivního opatření proti šikaně. Mirka si myslí, že použitím kamerového systému by žáci přišli o určitou část soukromí a tedy toto opatření nepodporuje. Avšak bezpečnostní rámy se jí zamlouvají a to hlavně z důvodu bezpečnosti ve škole. Použití bezpečnostních rámců schvalují i Lenka a Zdena. Tyto dvě mají ale oproti Mirce rozdílný názor na použití bezpečnostních kamer. Obě si myslí, že by použití kamer přineslo klid na chodbách v době, kdy děti nemají vyučování.

Na konci rozhovoru byly všechny respondentky dotazovány, zda si myslí, že by pro učitele mělo přínos, pokud by jim byl přiznán statut veřejného činitele nebo veřejně chráněné osoby. Všechny tři měly na tuto otázku ihned jasnou a krátkou odpověď. Všechny odpověděly, že o statut veřejného činitele nemají zájem z důvodu legislativní složitosti a z následného nebezpečí spáchání trestného činu zneužití pravomoci veřejného činitele. Dále mi k tomuto problému sdělily, že statut veřejně chráněné osoby by byl přínosnější. Na Slovensku byl již

učitelům tento statut přiznán a mají s ním dobré zkušenosti. Na závěr uvedly, že děti a jejich chování nezmění žádná takováto úprava a myslí si, že jedinou dobrou cestou proti šikaně je důkladná a dobře cílená prevence.

Na závěr bych uvedl, že všechny tři paní učitelky ze základních škol nemají větší problémy se svými žáky. Žáci je spíše respektují a to i díky tomu, že zastávají funkci preventivního pracovníka a tedy jsou dětem mnohem blíže než jiní učitelé. Všechny tři svou funkci berou vážně a snaží se ji vykonávat co možná nejlépe, účastní se různých přednášek a zkušenosti poté předávají dalším pedagogům. Snaží se pro žáky zajišťovat různé besedy, které napomáhají prevenci všech negativních jevů.

2.4 Analýza rozhovorů ze středních škol

Oba respondenti ze středních škol se setkali se šikanou mezi dětmi. V obou případech se jednalo klasickou šikanu spojenou s kyberšikanou. Oba respondenti popsali případy šikany, se kterými se během svého působení ve školství setkali. Od Petra jsem se dozvěděl, že za svou desetiletou kariéru řešil problém šikany teprve třikrát a všechny tři případy mi popsal. První případ byl klasickou šikanou mezi dvěma žákyněmi, které byly zprvu kamarádkami, ale následně se jedna z nich stala obětí, protože si našla jinou kamarádku. I paní Vladimíra se setkala se šikanou ve škole mezi žáky a to hned v několika případech. Potvrdila mi ale mou hypotézu, že šikany se dopouštějí spíše děti věkem odpovídající žákům druhého stupně základních škol. Paní Vladimíra mi sdělila, že všechny případy šikany se staly ve třídách víceletého gymnázia. Nejhorším případem byla šikana dvou žáků, kteří se zaměřili na svého spolužáka a vydírali ho kvůli zasílání výsledků z testů.

K šikaně učitelů se oba respondenti vyjádřili tak, že u nich na škole se tento jev nevyskytuje. Oba měli ze své praxe určité příběhy, které mi vyprávěli. Petr mi sdělil, že řešili podobný případ jen jednou a to je již hodně dlouhá doba. Jednalo se o to, že žáci pokud chtěli své učitelce ublížit, tak se začali bavit o její rodině, jelikož její syn byl závislý na drogách. Používali výrazy „ proč nás zkoušíš vychovávat a něco po nás chceš, když jsi vlastního syna nedokázala vychovat a zkrotit“. Vladimíra nevěděla o žádném případě šikany učitele na jejich škole. Popsala mi jen případ, kdy si žák vyfotografoval svou učitelku, do které byl zamilovaný a její fotografii měl vloženou ve svém sešitu. Ale nebyl v tom úmysl, komukoliv ublížit a nebylo to řešeno jako šikana.

Třetí série otázek směřovala na mobilní telefony a kyberšikanu. Dozvěděl jsem se, že používání mobilních telefonů je při vyučování na obou školách zakázané a žáci toto respektují. Petr mi sdělil, že on žáky v používání telefonů nijak neomezuje, ale nesmí s telefony vyrušovat při hodinách nebo je používat na focení nebo natáčení svých pedagogů. I na středních školách docházelo ke kyberšikaně. Petr si za svou kariéru vzpomněl na jeden případ, kdy se jednalo o rozesílání intimních fotografií jedné studentky. Jako první rozeslal fotografie bývalý přítel této dívky a současně její starší spolužák kvůli tomu, že ukončila jejich vztah. Vladimíra mi sdělila, že za svou kariéru metodika prevence řešila asi čtyři případy kyberšikany. Nejzávažnějším byl případ, který hraničil se stalkingem, kdy student druhého ročníku pronásledoval svoji spolužačku neustálým prozváněním a zasíláním obtěžujících SMS zpráv a emailů.

Otázkami ve čtvrté kategorii jsem se dotazoval na způsoby předcházení šikaně na školách respondentů. Dále mě zajímaly názory na použití kamerového systému a bezpečnostních rámp ve školách. Oba dva respondenti mi sdělili, že v současné době ve škole nemají problémy se šikanou. Proti této se také na obou školách dělají pravidelné preventivní besedy, na které je zvána Policie ČR nebo městští strážníci a další, kteří se snaží studenty seznámit především s trestní odpovědností. Petr by uvítal metodicky zpracované naučné DVD, které by si mohl se žáky pouštět a následně celý problém dopodrobna diskutovat. K použití bezpečnostních rámp se oba respondenti vyjádřili kladně, jelikož by tím bylo zamezeno případné nošení zbraní do školy. Ke kamerovému systému Petr uvedl, že není v zásadě proti němu, ale v současné době u nich na škole není zapotřebí. Vladimíra byla proti a zdůvodnila to tím, že by kamery zbytečně narušovaly soukromí studentů. Na závěr se oba dva vyjádřili ke statutu veřejného činitele případně statutu veřejně chráněné osoby. Oba shodně uvedli, že tento statut by jim nepřinesl nic zásadního a nejhorším projevům šikany vůči učitelům by stejně nezabránil. Oba mi sdělili svůj názor, že nejlepším řešením šikany do budoucnosti bude kvalitní prevence. Dále mi sdělili, že všechny projevy šikany, i ty nejmírnější, by měly být vyšetřeny a zásadním způsobem potrestány. Oba respondenti mi potvrdili mou hypotézu, že starší studenti jsou rozumnější a nemají potřebu šikanovat své spolužáky nebo dokonce pedagogy.

2.5 Zhodnocení a výstupy

Do výzkumu jsem zařadil tři základní školy. Všechny jsou ve městě Prachatice a mají srovnatelné množství žáků. Do všech třech základních škol dojíždějí děti z okolních vesnic, vždy podle toho, do jaké jsou spádově zařazeny. Ve školách vyučuje podobný počet učitelů a podobné je i rozložení co se týče mužského a ženského pohlaví. Ve všech třech školách převažují učitelé ženského pohlaví. Ve všech třech školách jsou učitelé s dlouhou pedagogickou praxí, ale také učitelé vyučující kratší dobu než jeden rok. Dále jsem si do výzkumu vybral dvě střední školy. Jednalo se o gymnázium, ve kterém probíhá čtyř a osmiletá výuka, a pak střední odborné učiliště, které nabízí také maturitní ukončení studia.

Rozhodoval jsem se, jakým způsobem si vybrat respondenty pro svůj výzkum, kdy jsem nakonec zvolil variantu rozhovorů s učiteli, kteří se zabývají prevencí nežádoucích jevů ve škole. To se nakonec ukázalo jako dobrá volba, jelikož mi všichni věnovali svůj volný čas a podali mi zajímavé informace o šikaně na školách v Prachaticích.

Před samotným výzkumem jsem stanovil několik výzkumných otázek, na které jsem se snažil v prováděném výzkumu hledat odpovědi.

Na základě svého výzkumu jsem dospěl k zajímavým zjištěním, kdy jsem si potvrdil svou vlastní hypotézu, že šikana na středních školách v Prachaticích je méně častá než na školách základních. Toto se mi potvrdilo i ve vyjádření Vladimíry, která mi sdělila, že častěji docházelo k šikaně mezi studenty osmiletého gymnázia. Je pravda, že se na středních školách vyskytly případy šikany, ale tyto byly v dlouhém časovém období a nebyly příliš závažné. Oba respondenti ze středních škol mi sdělili, že nemají v současné době problémy s projevy šikany. Na všech třech základních školách v posledních dvou letech docházelo a v současné době i dochází k šikaně mezi žáky. Čím dál častěji se stávají pachatelkami šikany také dívky, tedy šikana není ryze chlapeckou záležitostí. Dívky se dopouštějí častěji zmiňované kyberšikany, kdy k šikaně využívají komunikační technologie např. mobilní telefon nebo internet. Dále pak používají např. taktiku vyčleňování oběti z kolektivu, kdy tuto takticky u spolužáků pomlouvají a shazují. Méně časté jsou u dívek fyzické ataky, které jsou bližší spíše chlapcům.

V průběhu výzkumu jsem se nesetkal s učitelem, který by měl se žáky větší problémy a to jak na základních tak na středních školách. Dokonce ani samotní učitelé, metodici prevence, kteří se zabývají veškerými případy šikany ve školách, mi nepotvrdili, že by se setkali s nějakou závažnější formou šikany učitele. Ve svém výzkumu jsem zjistil, že učitelé nemusí mít problém jen se žáky, ale mohou se stát obětí mobbingu. Jedna z mých respondentek

se stala obětí své starší kolegyně, která na ní donášela ředitelce školy nepravdivé informace o jejím vztahu s některými žáky školy.

Zjistil jsem, že šikana učitele na zkoumaných školách probíhá spíše v mírnější formě jako je například odmítání splnit zadané úkoly, používání nemístných poznámek o kvalitě učitelů apod. Dále jsem se v jednom případě na základní škole setkal s případem, kdy žáci učiteli pomazali židli vazelínou. Jednalo se ale o ojedinělý případ, který se již neopakoval, a problémy se nijak nestupňovaly. Učitelé takového chování žáků neberou jako svou šikanu, ale spíše jako vzdor, který se objevuje již dlouho dobu. Na střední škole jsem se s šikanou učitele setkal v jednom případě, kdy mi bylo popsáno psychické ubližování jedné pedagožce kvůli jejímu synovi, který byl drogově závislý. Ve všech školách v Prachaticích nepatří šikana učitele mezi aktuální problémy.

Výsledky výzkumu potvrdili fakt, že největším problémem v současné době v oblasti šikany je kyberšikana. Na všech školách se učitelé setkali s určitým projevem kyberšikany. V dnešní době má téměř každý člověk, resp. žák či student mobilní telefon, počítač a s ním i přístup na internet, kdy tyto technologie v sobě skrývají obrovské možnosti pro pachatele a neméně velké nebezpečí pro oběti šikany. Na všech školách je zakázáno používat mobilní telefony při vyučování.

K řešení šikany na školách ve velké míře přispívá dobře cílená a provedená preventivní činnost. Dle mého názoru, ale i názorů mých respondentů, by bylo vhodné nainstalovat kamerové systémy na chodby škol a bezpečnostní rámy ke vstupům do škol. Ke snížení projevů šikany by kromě jiného pomohlo zefektivnění trestů, které za šikanu hrozí, protože v současné době má trest v některých případech spíše opačný účinek - žáci se např. předhání, kdo bude mít více poznámek apod.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabýval šikanou, vyskytující se na základních a středních školách. V teoretické části jsem pomocí odborné literatury definoval jednotlivé pojmy, jako jsou například šikana, kyberšikana, oběť a agresor. Věnoval jsem se popisu šikany mezi žáky a následně jsem popsal druhy šikany učitele. Učitel nemusí být šikanován jen ze strany svých žáků nebo jejich rodičů, i když se nepochybně jedná o jev nejčastější. Proto jsem se v teoretické části též zmínil o mobbingu a bossingu. Dále jsem v teoretické části nezapomněl definovat v současné době nejdiskutovanější téma, kterým je kyberšikana. V krátkosti jsem rovněž poskytl náhled na šikanu ze strany práva.

V praktické části mé bakalářské práce popisuji výzkum, který jsem provedl na třech základních školách a dvou středních školách v Prachaticích. Na téma šikany již bylo provedeno mnoho výzkumů a to většinou za použití ankety. Já jsem si pro svůj výzkum vybral metodu rozhovoru. Pomocí této metody jsem se rozhodl zjistit, zda se na těchto školách vyskytuje šikana mezi spolužáky, ale hlavně zda se vyskytuje šikana učitele ze strany žáků. Pomocí rozhovorů jsem se chtěl na problém šikany podívat očima pedagogů. Pro uskutečnění rozhovoru jsem si připravil kostru s otázkami, kterou jsem rozčlenil do čtyř částí. V těchto částech jsem se postupně věnoval šikaně mezi žáky, šikaně učitele, kyberšikaně a v poslední části též prevenci šikany. Zajímalo mě, zda se tak často zmiňované téma jakým je šikana učitele, vyskytuje i ve školách v Prachaticích. Vzhledem k tomu co jsem zjistil, potvrzuji, že se ani prachatickým školám šikana nevyhnula. Vždy se náznaky šikany vyřešily hned v počátku a nikdy šikana nepřerostla v neřešitelný problém.

Každopádně se jedná o závažnou problematiku a nejde o žádné smyšlené či vykonstruované teorie o šikaně jak žáků, tak i učitelů. Myslím si, že do budoucna je potřeba se žáky dále intenzivně pracovat z hlediska prevence tak, aby se stav šikany a to nejen proti učitelům nezačal stupňovat, ale spíše ustupoval do pozadí. Potvrdilo se mi, že školy v Prachaticích nemají v současné době se závažnou formou šikany problémy. Možná je to i tím, že ve školách není tak velké množství žáků a projev šikany je mezi nimi téměř nepřehlédnutelný. Možná je to zkušeností Prachatických pedagogů. Do budoucna by bylo zajímavé provést podobné rozhovory na školách, kde dochází k šikaně ve větší míře a následně se pokusit porovnat způsoby, jak se na konkrétních školách šikaně předchází.

Použitá literatura

Knihy a časopisy

- BEGEMANN,P.: *Šéf pod kontrolou*. 1.vydání. Praha:Grada Publishing, 2006. 103s. ISBN 80-247-1683-6.
- BENDL, S.: *Prevence řešení šikany ve škole* 1.vyd. Praha. ISV nakladatelství, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9.
- BEŇO,P.: *Můj šéf, můj nepřítel?* 1.vydání. Brno:Vydavatelství Era, 2003.181s. ISBN 80-86517-34-9.
- HUNTER, E.: *Džungle před tabulí* ; [z angl. orig.] přel. Vladimír Svoboda, 5. vyd. v čes. Jazyce. Praha: BB art, 2001. 275 s. ISBN 80-7257-579-1.
- HUBER, B.: *Psychický teror na pracovišti*, 1.vyd. Praha: Neografia, 1995. 143 s. ISBN 80-85186-62-4.
- KOLÁŘ, M.: *Bolest šikanování*, 1.vyd. Praha: Portál 2005. 255 s. ISBN 80-7367-014-3.
- KOLÁŘ, M.: *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha : Portál, 1997. 128 s. ISBN 80-7178-123-1.
- KRATZ, H. Jürgen. *Mobbing: jak ho rozpoznat a jak mu čelit*. Praha :Management Press, 2005. 131 s. ISBN 80-7261-127-5.
- ŘÍČAN, P.: *Agresivita a šikana mezi dětmi*, 1.vyd. Praha: Portál 1995. 95 s. ISBN 80 – 7178-049-9.
- SVOBODOVÁ, L.: *Nenechte se šikanovat kolegou, Mobbing – Skrytá hrozba*. Praha : Grada Publishing, a. s., 2008. 108 s. ISBN 978-80-247-2474-4.

Zákony:

- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- Zákon č.317/2008 Úplné znění zákona č.561/2004 Sb., o předškolním, základním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), jak vyplývá z pozdějších změn

Elektronické zdroje:

- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: *Metodický pokyn k prevenci a řešení šikanování mezi žáky*, [online]. Dostupný z WWW: < <http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezi-zaky>>
- PhDr. Sáva Arabadžiev, *Šikana učitelů*, [online]. Dostupný z WWW: < <http://www.sikana.i-extra.net/sikana-ucitelu/>>
- Informační servis prevence kriminality MV únor 2010 [online]. Dostupný z WWW: < <http://www.mvcr.cz/clanek/informacni-servis-prevence-kriminality-675011.aspx>>
- Marek Přibíl, *Právo Děti se mstí učitelům, na internetu je vulgárně hodnotí* [online] Dostupný z WWW:< <http://www.novinky.cz/domaci/192126-deti-se-msti-ucitelum-na-internetu-je-vulgarne-hodnoti.html>>
- Co je Kyberšikana?. *E-Bezpečí* [online]. Dostupný z WWW: < <http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/14/39/lang,czech/>>
- Mobbing čili šikana v práci [online]. Dostupný z WWW:< <http://www.sikana-v-praci.cz/strategie-mobbingu/>>
- Trestní řízení.com *Šikana ve škole a trestní právo*, [online]. Dostupný z WWW:< <http://www.trestni-rizeni.com/dokumenty/sikana-ve-skole-a-trestni-pravo>. >